

وزارت جهاد کشاورزی
سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی

پژوهشکده حفاظت خاک و آبخیزداری

گزارش نهایی پروژه تحقیقاتی

بررسی انگیزه مشارکت عشایر و
دامداران در قرق مراتع دالاهو در
استان کرمانشاه

مجری: مسیب حشمتی

شماره ثبت

وزارت جهاد کشاورزی

سازمان سازمان تحقیقات، آموزش ترویج کشاورزی

پژوهشکده حفاظت خاک و آبخیزداری

- عنوان پروژه: بررسی انگیزه مشارکت عشایر و دامداران در قرق مراتع دالاهو در استان کرمانشاه

- شماره مصوب: 4-55-29-94132

- تاریخ اجراء: 1394/12/4

- تاریخ خاتمه: 1396/6/4

- واحد اجراء: مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی کرمانشاه

- مجری: مسیب حشمتی

- همکاران: محمد قیطوری، یحیی پرویزی، مجید حسینی، محمدجعفر سلطانی، علیرضا شادمانی، مراد

شیخ‌ویسی، مجتبی صانعی، اسلام فارغی و نشمین افشارزاده

- ناشر: پژوهشکده حفاظت خاک و آبخیزداری

سپاسگزاری

این پروژه تحقیقاتی خاص در قالب قرارداد پژوهشی با اداره کل منابع طبیعی استان کرمانشاه به منظور ارزیابی انگیزه مشارکت عشایر ذینفع در اجرای قرق مراتع ییلاقی دالاهو انجام یافت.

در اینجا لازم است از همکاری صمیمانه مدیر کل منابع طبیعی استان کرمانشاه جناب آقای مهندس شیخ‌ویسی، معاون فنی آقای مهندس الفت‌میری و همچنین مهندس مهران یگانه کمال قدردانی به عمل آید. همچنین از مساعدت ریاست محترم مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان کرمانشاه آقای دکتر خمیس آبادی و معاون پژوهشی آقای دکتر قیطوری قدردانی می‌گردد. نظرات اصلاحی داوران و اعضای هیات علمی محترم پژوهشکده حفاظت خاک و آبخیزداری در مراحل تصویب، اجرا و دفاع نیز موجب غنای این گزارش گردید که زحمات آنان مورد تقدیر است. لازم است از همکاری عشایر ذیحق در قرق و بزرگان آنان بویژه آقایان سید نصرالدین حیدری، سید فریدون سید عابدین حیدری نیز سپاسگزاری گردد. همچنین متنان لازم از مساعدت‌های بی‌دریغ و صمیمانه اداره منابع طبیعی شهرستان دالاهو از جمله همکاران گرانقدر آقایان دکتر تاسه، مهندس قنبری، مهندس فارغی، مهندس یاری و مهندسی کدیوریان ابراز می‌گردد. قطعاً بدون مشارکت آنان انجام موفقیت آمیز این پروژه مقدور نبود.

1	چکیده فارسی
3	فصل اول: مقدمه
3	1-1- کلیات
5	2-1- ضرورت تحقیق
6	3-1- فرضیات پژوهش
7	4-1- اهداف تحقیق
8	فصل دوم: پیشینه تحقیق
17	فصل سوم: مواد و روشها
17	3-1- منطقه مورد مطالعه
18	3-2- روش تحقیق
24	فصل چهارم: نتایج
24	4-1- وضعیت کلی مراتع دالاهو قبل از قرق
25	4-2- ممیزی مراتع دالاهو و دامداران مجاز آن
30	4-3- عوامل موثر در قرق مراتع منطقه
30	4-4- ارزیابی نقش و دیدگاه سران عشایر در مورد قرق
34	4-5- ارزیابی نظرات دامداران در مورد قرق
37	4-6- نقش اداره منابع طبیعی
40	4-7- پتانسیل اجتماعی عشایر منطقه برای مدیریت چرا
42	فصل پنجم: بحث
42	5-1- وضعیت کلی مراتع دالاهو بعد از قرق
44	5-2- قرق مراتع دالاهو تجربه ای ارزشمند
46	5-3- پیشنهادات
48	منابع مورد استفاده
51	پیوستها
58	چکیده انگلیسی

عنوان	فهرست جدول‌ها	صفحه
جدول 4-1- مشخصات ممیزی اراضی تحت قرق دالاهو		27
جدول 4-2: دامداران مراتع دالاهو در استان کرمانشاه		28
جدول 4-3: مشخصات دام مراتع ییلاقی دالاهو مورد قرق بر اساس پرونده ممیزی		28
جدول 4-4: نقش هریک از عوامل تاثیرگذار در انجام پروژه قرق		30
جدول 4-5: میزان تغییرات پوشش گیاهی محدوده قرق نسبت به قبل		35
جدول 4-6: عوامل کاهش علوفه و مشکلات دامداری از دیدگاه دامداران		36
جدول 4-7- منبع اطلاعات دامداران منطقه دالاهو		36
جدول 4-8: انگیزه دامداران در موافقت با پروژه قرق دالاهو		37

عنوان	فهرست شکل‌ها	صفحه
شکل 3-1: موقعیت منطقه مورد مطالعه		18
شکل 4-1: مراتع دالاهو قبل از قرق		25
شکل 4-2: پلاکهای ثبتی مراتع دالاهو		29
شکل 4-3: چهار عکس در یک روز؛ مرتع قرق؛ مرتع مورد چرا و ..		41
شکل 5-1: محدوده قرق در نزدیکی اطراق عشایر		44

چکیده

علی‌رغم تلاش‌های وافر سازمان جنگل‌ها و مراتع، تخریب مراتع به اشکال مختلف از جمله چرای نامناسب، تغییر کاربری، آتش‌سوزی و کندن گیاهان برای مصارف محلی ادامه دارد. فراتر از این، عدم مشارکت جامعه بهره‌بردار در برنامه‌هایی چون قرق، چرای مناسب دام و حفاظت از منابع طبیعی تمام اثرات اقدامات انجام یافته را بی‌اثر می‌نماید که لازم است دیدگاه‌ها و تجربیات افراد آگاه، معتمد و متنفذ در جامعه محلی مورد توجه برنامه بهره‌برداری از منابع طبیعی از جمله قرق و چرای دام قرار گیرد. معیشت عشایر کاملاً وابسته به مرتع است و به همین دلیل توجه به آنان لازمه توسعه پایدار منابع طبیعی است. هدف از اجرای این پژوهش که در مراتع ییلاقی دالاهو در غرب استان کرمانشاه انجام گرفت، بررسی نقش سران عشایر و اداره کل منابع طبیعی در متقاعد کردن دامداران ذینفع به اجرای قرق و نیز انگیزه عشایر از مشارکت در انجام این کار بود. تحقیق در چهار مرحله شامل جمع‌آوری آمار و اطلاعات، مصاحبه با سران محلی عشایر، مصاحبه با دامداران و ارزیابی نقش اداره منابع طبیعی انجام یافت. مصاحبه در قالب پرسشنامه نسبتاً ساده متشکل از سوالاتی پیرامون انگیزه اصلی دامداران، علت پیروی از توصیه سران عشایر، دیدگاه آنان در مورد تغییرات حاصله در پوشش گیاهی منطقه، محل تامین علوفه یا چرای دام و مشکلات آنان در این زمینه بود.

نتایج این تحقیق نشان داد که مراتع مورد قرق قبلاً با چرای بیش از حد ظرفیت و زودرس مواجه بوده است، بطوریکه بر اساس اندازه‌گیری‌های انجام یافته در ابتدای قرق، سطح خاک لخت بین 50 تا 70 درصد بود و غالب گیاهان خوشخوراک در حال انقراض بودند. قرق بیش از هشت هزار هکتار را شامل گردید که حاصل تعامل اداره منابع طبیعی، سران عشایر و دامداران ذیحق در مراتع بود. در این بین نقش یکی از بزرگان معتمد و مورد احترام منطقه برجسته بود، بطوریکه توصیه کتبی او عامل اصلی قرق، منع شکار حیات وحش مراتع است. این فرد و سایر سران عشایر اطلاعات در خور توجهی در مورد تعادل دام و مرتع، لزوم اعمال سیستمهای چرای دام و پایداری محیط زیست دارند به نظر آنها، وجود دامداران غیرمجاز و رقابت آنان در چالش اصلی تداوم قرق

و اعمال سیستم چرای متعادل خواهد بود. غالب دامداران اذعان داشتند که دارای دام بیش از حد مجاز هستند و به دلیل تغییر در مراتع قشلاقی و نبود مراتع میان‌بند، مجبور به کوچ زودهنگام هستند. 74 درصد آنان اعتقاد داشتند که قرق موجب تغییرات زیادی در پوشش گیاهی گردیده است. به نظر آنان چرای مفرط، تخریب مراتع قشلاقی، چرای زودرس، از بین رفتن مراتع میان‌بند و دامداران غیرمجاز به ترتیب اهمیت از عوامل کاهش علوفه مراتع دالاهو و مشکلات دامداری هستند. یادگیری از گذشتگان نیز منبع اصلی دانششان در مورد مرتع بود. نهایتاً پیروی از توصیه سران عشایر، درک وضعیت نامناسب مرتع و عده‌ای نیز با توجه به توجیهات کارشناسان اداره منابع طبیعی و همکاری با سایر دامداران انگیزه اصلی مشارکت در قرق اعلام شد. منابع تامین علوفه به ترتیب اهمیت شامل استفاده از سامانه‌های عرفی سایر عشایر (با هماهنگی اداره کل منابع طبیعی)، خرید علوفه دستی و استفاده از پسچر مزارع گندم مزارع دشت کردند اعلام شد. ایجاد جلسات هماهنگی، تعیین محل چرای دام، گماردن قرقبان، ارزیابی دوره‌ای وضعیت مرتع، حل و فصل اختلافات نیز مهمترین اقدامات اداره کل منابع طبیعی بود.

نهایتاً نتایج این بررسی نشان داد که این پروژه علاوه بر احیاء گیاهان مرتعی و جنگلی، موجب پایداری حیات وحش، رویش قابل توجه گیاهان، رونق زنبورداری و گردشگری (در مقیاس محلی) شده است که با مدیریت و برنامه‌ریزی مناسب می‌تواند الگویی برای سایر مناطق باشد.

کلمات کلیدی: پوشش گیاهی؛ سران عشایر؛ دامداران مجاز؛ مراتع دالاهو

فصل اول

مقدمه

1-1- کلیات

تخریب جنگل‌ها و مراتع یکی دیگر از عوامل نابودی تنوع زیستی ایران است. بر اساس آمار مرکز آمار ایران به نقل از سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری (بی‌نام، 1393)، سطح فعلی جنگل‌ها نسبت به چند دهه گذشته شش میلیون هکتار کاهش یافته است. البته ممکن است این آمار عرصه‌های جنگلی بر اساس ممیزی اراضی باشد، اما بر اساس مشاهدات میدانی به نظر می‌رسد که به دلیل تخریب و تغییر کاربری حیرت‌آور سالیان اخیر، این آمار قرین واقعیت نباشد. وضعیت بهره‌برداری و تخریب مراتع نیز به همین منوال است. بررسی‌های میدانی در منطقه زاگرس نشان می‌دهد که تخریب مراتع به اشکال مختلف از جمله چرای نامناسب (زود رس و بیش از حد ظرفیت)، تغییر کاربری (دیمزار، مناطق مسکونی و صنعتی، جاده، شبکه گاز، معادن روباز)، آتش سوزی و در سالیان اخیر کندن گیاهان برای مصارف محلی (فصل بهار) است.

در این بین چرای مفرط در آن بخش از مراتع باقی مانده به عنوان عامل کلیدی تخریب و زوال تنوع زیستی و فرسایش خاک محسوب می‌گردد. بنابر آمار سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری به نقل از مرکز آمار ایران (1392)، مساحت مراتع ایران از 90 میلیون هکتار در سال 1382 به حدود 84/8 میلیون هکتار در سال 1391 تقلیل یافته است. همچنین در این مدت سطح مراتع خوب و متوسط به ترتیب از 10/3 و 42/2 درصد به ترتیب به 8/5 و 25 درصد تقلیل یافته‌اند و در مقابل مراتع فقیر از 48 درصد (سال 1382) به حدود 65 درصد (سال 1391) افزایش یافته است. نتیجه این روند افزایش مراتع فقیر و کاهش سالانه 110 میلیون کیلوگرم علوفه خشک مراتع است که معادل 172 میلیون دلار است (بانک جهانی، 2005). این در حالیست که آمار دام وابسته به مراتع نیز 5/7 برابر بیش از حد ظرفیت مجاز آنهاست (بدری‌پور، 2006).

از سویی هرساله هزینه‌های قابل توجهی صرف حفاظت از منابع طبیعی و کنترل روتند تخریب آنها صورت می‌گیرد که متأسفانه به دلیل عوامل اقتصادی، اجتماعی، مدیریتی و فاکتورهای خارج از توان و کنترل سازمان متولی (سازمان جنگلها و مراتع) کمتر قرین موفقیت بوده است. در خیلی از این موارد مقاومت جامعه محلی و یا عدم مشارکت آنها در برنامه‌هایی چون قرق، چرای مناسب دام، حفاظت از جنگل و مرتع، تمام اثرات اقدامات انجام یافته بی‌اثر می‌نماید. این موضوع لزوم تعامل بیشتر با ذینفعان و جلب مشارکت آنان در پروژه‌های مرتبط با معیشت و درآمدشان را مبرهن می‌سازد. لازمه این کار لحاظ نمودن خواسته‌ها و دیدگاهها و تجربیات آنان، بویژه افراد آگاه، معتمد و متنفذ در مراحل اجرای پروژه‌هاست. شاید قرق و اعمال سیستم‌های چرای دام یکی از معدود برنامه‌هایی باشد که بدون مشارکت دامداران ذیحق با شکست مواجه است.

جامعه بهره‌بردار از مراتع معمولاً نیاز معیشتی بیشتری دارند. به عبارت دیگر معیشت آنان کاملاً وابسته به مرتع است و به همین دلیل در هر مرحله‌ای از برنامه‌ریزی بایستی معیشت آنان را مد نظر قرار داد تا به توسعه پایدار و عدالت محور دست یافت. امروزه دیدگاه‌های عدالت اجتماعی و تعادل زیست‌محیطی با مفهوم نوین توسعه پیوند یافته‌اند (صرافی، 1377). کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه در سال 1987، توسعه پایدار را به صورت ساده زیر تعریف نموده است: توسعه‌ای که نیاز انسان امروز را تامین می‌کند، بدون آنکه توانایی نسل‌های آینده را در برآورده نمودن نیازهایشان به مخاطره بی‌فکند، به عبارت دیگر توسعه پایدار فرآیندی است که در آن بهره‌برداری از منابع طبیعی، جهت‌گیری سرمایه‌گذاری‌ها و توسعه تکنولوژیکی و تغییرات بنیادین، همگی به صورت هماهنگ و در جهت افزایش قابلیت‌های نسل امروز و همچنین نسل‌های آینده در تامین نیازهایشان می‌باشد (دوامی، 1387).

ضرورت این کار در شرایط تغییرات اقلیمی و خشکسالی‌های ممتد دو چندان است، زیرا حفظ اکوسیستمهای طبیعی و تنوع زیستی و نیز عدم جابجایی خاک و حداقل کاربرد ماشین‌آلات سنگین، بویژه در

عرصه‌های منابع طبیعی از عوامل مقابله در این زمینه است (آلن و همکاران¹، 2010). مطالعات بابایی فینی و علیجانی (1392)، بیانگر وقوع خشکسالی‌های شدید و بسیار شدید در ایران از جمله غرب، شرق و جنوب شرق است که می‌تواند بر آبهای زیرزمینی و جریان رودخانه‌ها موثر باشد.

حفاظت از منابع طبیعی را بایستی در راستای تحقق توسعه پایدار مورد ملاحظه قرار داد. توسعه پایدار نه تنها رشد اقتصادی ایجاد می‌کند، بلکه منافع آن را هم عادلانه توزیع می‌کند. به جای تخریب محیط زیست آن را بازسازی می‌کند، به جای در حاشیه قرار دادن مردم به آنها قدرت می‌دهد. این توسعه به فقرا اولویت می‌دهد، فرصت و انتخاب‌های آنها را بیشتر می‌کند و امکان مشارکت آنها را در تصمیم‌گیرهای مربوط به خودشان فراهم می‌آورد. البته تغییرات اقلیمی و پیامدهای متعدد آن بویژه در مناطق خشک و نیمه‌خشک از جمله ایران توجه وافر، جدی و آنی را ایجاب می‌نماید.

1-2- ضرورت تحقیق

روند تخریب روزافزون منابع طبیعی، بویژه چرای مفرط و زودرس دام یکی از معضلات مراتع و بویژه پیامدهای برون حوزه‌ای آن (off site) از قبیل گل آلودگی منابع آب پایین دست، تولید رسوب و تغییر اقلیم از طریق انتشار کربن آلی خاک حائز اهمیت است. از سویی پروژه‌های منابع طبیعی در صورت مطالعه جامع و اجرای صحیح ماهیت چند منظوره‌ای دارد و حفاظت از منابع پایه (آب، خاک و پوشش گیاهی) و تداوم تولید از طریق حفظ حاصلخیزی خاک از اهداف کلیدی آنهاست و معمولاً تحقق چنین اهدافی به عنوان ارزش‌های زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی است. علی‌رغم این همه اهمیت، یکی از چالشهای اجرای طرح‌های آبخیزداری عدم مشارکت ساکنین است. بر این اساس، در صورت عدم همکاری جامعه محلی بقای این پروژه‌ها که به نوبه خود هزینه‌بر نیز هستند، مشکلات عدیده‌ای از جمله تخریب زود هنگام به دلیل دیدگاههای بدبینانه و متضاد ساکنین محلی، مواجه خواهد شد.

¹ Allen

مشارکت و استقبال جامعه محلی از اجرای پروژه هایی نظیر قرق و کنترل چرای دام را به دلیل هزینه کمتر این قبیل پروژه ها در مقایسه با روشهای پر هزینه سازه ای و از همه مهمتر تاثیرات زیاد و طولانی مدت آن، از اهمیت ویژه ای برخوردار است. مواردی چون منافع کوتاه مدت و بلند مدت، اجرا یا عدم اجرای مناسب، مکان یابی مناسب و جلب رضایت ساکنین منشاء تضادهایی است که ممکن است به شکست و در نتیجه هدر دادن سرمایه ملی گردد و به همین دلایل ارزیابی مشارکت و یا تضاد مردم محلی زیربنای حفظ و نگهداری این پروژه هاست. در مقابل حفاظت از مراتع در قالب کنترل چرا و اعمال قرقهای دوره ای در صورت حفظ منافع دامداران می تواند در اشاعه چنین کارهایی در مناطق مشابه نیز کمک شایانی نماید. با توجه به اهمیت موضوع، مراتع دالاهو در استان کرمانشاه بالغ بر 15 هزار هکتار است که به دلیل چرای زودرس و بیش از حد ظرفیت دچار تخریب و گرایش منفی شده است. از سویی زمینه مشارکت مردم فراهم شده و قریب به 9 هزار هکتار آن با نظر موافق ذینفعان مورد قرق قرار گرفته و بررسی های میدانی نشان داد که تغییرات خوبی در راستای بهبود و احیاء تنوع زیستی منطقه پدید آمده است.

1-3- فرضیات پژوهش

مسئله اساسی این است که انگیزه همکاری جامعه محلی در قرق 5 ساله بخشی از مراتع ییلاقی منطقه دالاهو (مراتع سیاهانه) چیست؟ و کلا دیدگاه آنان اعم از سران عشایر و بهره برداران و دامدارانی که بطور مستقیم از مراتع مورد اشاره استفاده می برند چیست؟ فرضیه های این تحقیق عبارتند از:

- 1- سران و صاحب نظران عشایر نقش موثری در اجرای قرق دارند؛
- 2- انگیزه دامداران در اجرای قرق انگیزه اجتماعی می باشد؛ و
- 3- اداره منابع طبیعی در ایجاد انگیزه مشارکت بهره برداران در اجرای قرق نقش دارد.

1-4- اهداف پروژه

- 1- بررسی نقش سران عشایر در متقاعد کردن دامداران ذینفع به اجرای 5 سال قرق مراتع دالاهو؛
- 2- بررسی نقش عشایر و دامداران در اجرای قرق؛ و
- 3- ارزیابی نقش اداره کل منابع طبیعی در ایجاد انگیزه برای مشارکت بهره‌برداران در اجرای پروژه قرق مراتع دالاهو در استان کرمانشاه.

فصل دوم

پیشینه تحقیق

منابع طبیعی اگرچه به عنوان بستر حیات و از اجزاء اصلی محیط زیست به شمار می‌روند اما هیچ گاه از توجهی که در خور اهمیت آن‌ها است برخوردار نبوده است. محافل و مجامع مختلف بین المللی نیز با توجه به شیوه نادرست استفاده از منابع طبیعی نسبت به شرایط موجود محیط زیست برای آینده هشدارهای لازم را داده و می‌دهند. هرچند در جهانی که تنها سود و سودآوری در مکانیسم بازار تعیین کننده اصلی مبادلات جهانی است نمی‌توان توقع داشت که به منابع طبیعی و محیط زیست آسیبی وارد نشود. متأسفانه در ادامه این داستان غم‌انگیز و در بیشتر موارد هم برداشت انسان از طبیعت بدون توجه به پتانسیل آن و بدون رعایت اصول منطقی و علمی صورت می‌پذیرد، به طوری که برآیند آن چیزی جز حرکت به سوی ایجاد بی‌نظمی و تخریب بیشتر طبیعت و محیط‌زیست نمی‌باشد. در دنیای کنونی جنگل‌ها، مراتع و فضای سبز از عوامل رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورها محسوب می‌شوند و بیش از پیش مورد توجه غالب کشورهای جهان قرار گرفته است و برخورداری از شاخص مناسب فضای سبز و سرانه جنگل از نشانه‌های مهم پیشرفت و توسعه پایدار قلمداد می‌شود (خسروشاهی، 1392).

حفاظت و بهره‌برداری پایدار از منابع طبیعی بدون مشارکت جامعه محلی و ذینفعان² مشکل، محدود و پرهزینه بوده و در بیشتر موارد نیز نهایتاً با شکست مواجه خواهد شد. بر این اساس، دفتر ترویج و مشارکت مردمی سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور "توانمندسازی و توسعه مشارکت مردمی در مدیریت پایدار منابع طبیعی" را به عنوان راهکاری پیگیری می‌نماید. به این منظور بررسی و شناسایی راه‌های سهل الوصول برای جلب مشارکت مردم، جوامع محلی و بهره‌برداران در فعالیتهای مربوط به منابع طبیعی و طرح‌های اجرایی مرتبط با

²stakeholders

آن در قالب دستورالعمل توانمندسازی و توسعه مشارکت مردمی را در سال 1393 به ادارات منابع طبیعی استانها ابلاغ نموده است (سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری، 1393).

نتایج بیشتر تحقیقات نشان می دهد که طرح های اجرا شده منابع طبیعی و آبخیزداری در نقاط مختلف ایران نقش مثبتی در کنترل فرسایش، بهبود پوشش گیاهی، کنترل سیل و و رسوب و کاهش رواناب شده است (باقریان کلات، 1384؛ دهدشتی زاده و شجاعی، 1385؛ تیموری و قربانی، 1386). نصری و همکاران (1390)، در تحقیقی با کمک بررسی آماری و تحلیل تغییرات بار رسوب معلق در حوضه مندرجان زاینده رود به این نتیجه رسیدند که اعمال عملیات آبخیزداری و حفاظت خاک بویژه احداث 174 منجر به کاهش بیش از 275 هزار مترمکعب رسوبدهی حوضه گردیده است. از سویی نتیجه بررسی های متعدد دیگر در داخل و خارج نشان می دهد که معمولا مشارکت مردم در حفاظت از منابع طبیعی و اجرای پروژه های آبخیزداری منوط به تامین منافع کوتاه مدت و ملموس آنهاست که با سطح درآمد و داشتن امکانات و رفاه عمومی و دانش آنها نیز مرتبط است.

معمولا دوره بازگشت منافع حفاظت از منابع طبیعی تا حدودی بلند مدت و در مواردی برای جامعه محلی غیر ملموس است و به همین دلیل مشارکت و همکاری آنان، بویژه در میان خانوارهای کم درآمد و فقیر تا حدودی مشکل است. این امر در مناطق خشک و نیمه خشک به دلیل اتکای بیشتر معیشت کشاورزان و دامداران به منابع طبیعی بیشتر است (تورکلبوم³، 2003). در این مناطق اقدامات مکانیکی ادارات منابع طبیعی و آبخیزداری از قبیل بانکت و چکدم با استقبال کمتر مردم به دلیل اشغال اراضی آنان و یا محدودیت برای تردد دام، مواجه است، اما در مواردی که به بهبود منابع آب و یا تولید منجر شده مورد توجه ساکنی محلی است (حشمتی و همکاران، 1393).

³Turkelboom

خوبفکر (1381)، به بررسی اثرات اجتماعی-اقتصادی و فنی اجرای فعالیت های آبخیز داری در حوضه آبخیز تفتان در استان سیستان و بلوچستان با محور میزان رضایت مردم از این اقدامات پرداخت. نتایج این بررسی نشان داد که قریب اتفاق جامعه محلی رضایت خویش را از این فعالیت ها به دلیل ایجاد منافع از قبیل افزایش منابع آب و کاهش خطرات سیل اعلام داشته اند. باقریان کلات (1384)، در تحقیقی با عنوان بررسی و ارزیابی عملکرد فنی اقدامات بیولوژیکی حوزه آبخیز کاخک، راندمان و عملکرد اجرای پروژه را در مجموع خوب ارزیابی نموده است و میزان موفقیت حدود 77 درصد را اعلام نموده است.

در مقابل، نتایج برخی تحقیقات به دلیل عدم مشارکت مردم و یا ایجاد تضاد منافع کوتاه مدت تا حدودی مغایر نتایج پژوهشهای مورد اشاره است. این موارد عمدتاً شامل کاشت و حفاظت از پوشش گیاهی، اصلاح شخم، احداث چکدم و سکوبندی است. در چنین مواردی عایدات کوتاه مدت برای جامعه محلی ملموس نیست (والنتاین⁴ و همکاران، 2005). مطالعات ویتمارش و پالمیری⁵ (2009)، نشان داد که ساکنین روستایی در خیلی از موارد توسعه مراکز صنعتی را برای کارآفرینی بر حفاظت از محیط زیست ترجیح می دهند. بنابراین جلب مشارکت ذینفعان چندان هم ساده نبوده و منوط به ایجاد منافع مشترک و یا ترویج کافی است.

بر اساس پژوهشهای احمدوند و کریمی (2009)، طرح پخش سیلاب گره بایگان فارس، اجرای چنین طرح هایی در ایران که با تبلیغات زیاد انجام شد نیز به اقتناع و رضایتمندی کامل ساکنین محلی، علی رغم پیامدهای مثبت برای حفظ منابع آب و خاک منجر نشده است. دلیل این امر برآورد نشدن انتظارات اقتصادی و معیشتی آنها بوده است. از این گذشته، آموزش و ترویج کافی برای افزایش تخصصی مهارت های فنی در جامعه بهره بردار با

⁴Valentin

⁵Whitmarsh and Palmieri

رویکرد توانمندسازی آنها نقش موثری در مشارکت آنها دارد. تحقیقات هو و آزادی⁶ (2010) در چین نشان داد که آموزش و ترویج دامداران در کنترل چرای مرتع و حفاظت از آن موثر بوده است.

دستیابی به اهداف اجرایی طرح‌های منابع طبیعی مستلزم رویکرد جامع‌نگرانه و گردآوری اطلاعات کافی از جامعه محلی، داشتن منابع مالی کافی، مشارکت توأم بخش دولتی و خصوصی و پایش مستمر است (دباری⁷، 2004). بطور کلی جلب مشارکت واقعی و پایدار جامعه محلی در انجام موفقیت آمیز پروژ[ه]های منابع طبیعی را بایستی در چارچوب توسعه پایدار و عدالت محور ملحوظ نمود. توسعه پایدار در مناطق روستایی و عشایری عبارت است از فرایند کمک به مردم از طریق اولویت‌بندی نیازهایشان، فعال نمودن آن‌ها و سرمایه‌گذاری در زمینه ایجاد زیرساخت‌ها و ارائه خدمات اجتماعی، برقراری عدالت با توجه به ظرفیت‌های محلی، رفتارهایی بر خلاف همه بی‌عدالتی‌های گذشته و تضمین سلامتی و امنیت آن‌ها به ویژه زنان (سردف⁸، 2005).

علوی‌زاده (1386) به نقل از موسسه توسعه روستایی ایران (1381)، چارچوب چنین توسعه‌ای را به شرح زیر تبیین نموده است:

- اهداف اکولوژیکی شامل: یکپارچگی اکوسیستم‌ها، محافظت از تنوع زیستی، بهره‌وری پایدار و متوازن در چارچوب ظرفیت محیط؛
- اهداف اقتصادی شامل: رشد پایدار، کارایی و اثر بخشی، تنوع اقتصادی و اشتغال پایدار، افزایش درآمد و توزیع عادلانه آن، خوداتکایی، مصرف متعادل، فناوری سازگار با محیط؛ و
- اهداف اجتماعی شامل: فرصت‌های برابر (درون و بین نسلی)، مشارکت گسترده و تعاملی، توانمندسازی، کیفیت زندگی، کرامت و حقوق انسانی، فقرزدایی، تنوع فرهنگی و همبستگی اجتماعی.

⁶ Ho and Azadi

⁷ Debarry

⁸- Sardf

مشارکت روستائیان در طرح‌های آبخیزداری تحت تأثیر برخی متغیرهای فردی، اجتماعی و اقتصادی (سن، جنسیت، تحصیلات، درآمد، مذهب و رسانه‌های جمعی) قرار دارد. یکی از تجارب خوب در این زمینه مشارکت روستائیان در قالب "گروه‌های توسعه روستایی" در پروژه ترسیب کربن استان خراسان جنوبی است. مطالعات در این زمینه نشان داد که بیشترین انگیزه جامعه محلی در مشارکت در حفاظت از منابع طبع و قرق مراتع، انگیزه معیشت آنان به دلیل وابستگی به مراتع و آگاهی آنان از پیامدهای مثبت حاصل از قرق و مدیریت چرا بوده است (فال‌سلیمان و حجتی‌پور، 1390).

ساتلروهمکاران (2008)، فاکتور مؤثر بر پذیرش عملیات حفاظت خاک را گرایش به عملیات حفاظت خاک بیان کردند. همچنین فاکتورهای مؤثر بر پذیرش عملیات حفاظت خاک توسط کشاورزان را میزان ریسک، کارایی، یا زمان و نیروی لازم برای اجرای یک راهکار معین معرفی کردند. پیوندی‌زاده (1385)، هنوز روش‌ها و برنامه‌های آبخیزداری در کشور ما نهادینه نشده و قوانین مدرن و منسجمی برای آن ارائه نگردیده است. تبلیغ و فرهنگسازی برای سوق توجه مسئولین و مردم به آبخیزداری اولین و مهمترین گام در دستیابی به این مهم می‌باشد. بنابر انگیزه‌ها و زمینه‌هایی که به نحوی منجر به مشارکت مردم در حفاظت از منابع طبیعی گردد، از اهمیت زیادی برخوردار بوده و اصولاً زیربنای تحقق اهداف پیش‌بین شده در طراحی و اجرای اقدامات مدیریتی، سازه‌ای و بیولوژیک در حوزه‌های آبخیز است.

تغییرات اقلیمی امروزه موجب شده که تکافوی جهانی برای نجات منابع طبیعی از تخریب دورنمای امیدوارکننده‌ای داشته باشد. این کار حاصل هوشیاری نهادهای مردم نهاد، توجه دولتها و تلاش مسئولان کارشناسان و پژوهشگران در نقاط مختلف دنیا است. براساس گزارش فائو (2010)، علی‌رغم تداوم تخریب جنگل‌ها، آهنگ جنگل‌زدایی در دهه 2000-2010 نسبت به دهه 1990-2000 در خیلی از کشورها از جمله برزیل کاهش یافته و در مقابل جنگل‌کاری نیز افزایش یافته است. همین‌طور در برخی کشورها از جمله استرالیا، نیوزیلند برخی

کشورهای اروپایی و هند بهره‌برداری مناسب از مراتع و جلوگیری از تغییر کاربری اراضی نیز در خور توجه است.

در ایران نیز لازم است از سر ناچاری و برای مصون ماندن از بحران‌های جدی از قبیل بیابانزایی، گرد و غبار، کم‌آبی، سیل و فرسایش نگاه اصلی به حفظ منابع طبیعی و بهره‌برداری اصولی و مدبرانه معطوف گردد. حفظ مراتع توأم با قرق و مدیریت چرای دام یکی از اولیتهای اجتناب ناپذیر در این زمینه است.

بدون تردید ایجاد این تعادل مستلزم به‌کار بردن روش مدیریتی متفاوتی است که از یک سو مبتنی بر بهره‌برداری‌های متوازن اقتصادی باشد و از سوی دیگر، برای کلیه دست‌اندرکاران و ذینفعان از جمله جوامع محلی نقش ویژه‌ای قائل شود، ضمن آن‌که ارتباط میان اجزای مختلف منابع طبیعی و محیط زیست را نیز مورد توجه قرار دهد. در این رویکرد حفظ محیط زیست کاملاً به تلاش‌های دسته‌جمعی بستگی دارد و به بیانی دیگر، در چنین رویکردی حفاظت از محیط زیست منحصر به وظیفه اختصاصی یک سازمان یا نهاد نیست، بلکه فرایندی است مشارکتی و فراگیر، که با مرکزیت یک سازمان یا نهاد متولی و همکاری سازمان‌ها و نهادهای مرتبط و درگیر شدن و حضور موثر مردم، به ویژه جوامع محلی میسر می‌شود (جامعه‌مهندسان مشاور ایران، 1392). به عبارتی دستیابی به منابع طبیعی و محیط زیستی پایدار تنها از طریق توسعه پایدار و به‌صورت همه‌جانبه امکان‌پذیر خواهد بود.

لذا اولین گام برای رسیدن به توسعه پایدار، بسیج جوامع محلی و جلب مشارکت مردمی در کلیه سطوح می‌باشد. مطمئناً بدون حضور و مشارکت جوامع محلی، کلیه اقدامات انجام شده در زمینه حفظ و احیای منابع طبیعی بی‌اثر خواهد بود؛ چرا که حیات و معیشت ذینفعان اصلی که همانا مردم می‌باشند وابسته به منابع طبیعی و محیط زیست می‌باشد (زوتشیوسوها^۹، 2005). با توجه به مطالب فوق و لزوم مدیریت یکپارچه در حفظ و حراست از منابع طبیعی و اینکه در این امر علاوه بر سازمان‌های مختلف که می‌توانند نقش موثری ایفا نمایند،

نقش روستاها و مشارکت آنان در این زمینه نیز قابل توجه و تعیین کننده خواهد بود. به بیانی دیگر راهبرد اصلی عملی کردن توسعه پایدار تاکید بر عواملی داشته که بیشتر جنبه مشارکتی با جوامع محلی دارند (یوسفی و بهبهانی، 1393).

البته مشارکت آگاهانه مردم مستلزم تعامل و جلب اعتماد آنها است. مطالعات حشمتی و همکاران (2013) نشان داد که معمولاً روستایان به عوامل تخریب و پیامدهای آن آشنایی محدودی دارند، اما تجربیات و ابداعات آنها در این زمینه بویژه در زمینه استحصال آب و سایر روشهایی که به نحوی به معیشت آنها مرتبط باشد ارزشمند است. به همین دلیل لازم است معیشت مردم و افزایش مهارت آنها برای سازگاری با شرایط تغییرات اقلیمی به نحوی از انحاء لحاظ گردد. به عنوان نمونه ترسیب کربن، بهره‌وری منابع آب و کنترل فرسایش نه تنها در تضاد با منافع مردم نباشد، بلکه با هنر و علم و فن و تعامل بیشتر در راستای بهبود معیشت آنان باشد. مثلاً بجای حذف چرای دام به اصلاح و مدیریت چرا، ایجاد روشهای مناسب آبیاری و استحصال رواناب سطحی برای آبیاری تکمیلی به جای سد سازی و تخریب اراضی زراعی آنها در اولویت باشد. اصلاح شخم نیز با آموزش و اعطاء تسهیلات برای خرید ادوات مناسب بخشی از برنامه باشد. در این مراحل به نظرات و ایده های مردم نیز توجه شود. از طرفی با افزایش آگاهی و حساس نمودن جوامع محلی نسبت به مسایل و فعالیتهای مختلف به طور مستقیم موثر بوده و حالت روانی جدایی مردم از فعالیتهای محیطی خود را خنثی می کند (محمودپور، 1393).

پیرو و همکاران (2008)، به این نتیجه رسیدند که مشارکت روستائیان در طرحهای منابع طبیعی و آبخیزداری تحت تأثیر برخی متغیرهای فردی، اجتماعی و اقتصادی (سن، جنسیت، تحصیلات، درآمد، ارزشهای مذهبی و رسانه‌ها) قرار دارد. ساتلر¹⁰ و همکاران (2008)، فاکتور مؤثر بر پذیرش عملیات حفاظت خاک را میزان ریسک، کارایی، یا زمان و نیروی لازم برای اجرای آن معرفی کردند. به عقیده پیوندی‌زاده (1385)، هنوز روش‌ها و برنامه‌های آبخیزداری در کشورمان نهادینه نشده و قوانین مدرن و منسجمی برای آن ارائه نگردیده

است. تبلیغ و فرهنگ سازی برای سوق توجه مسئولین و مردم به آبخیزداری اولین و مهمترین گام در دستیابی به این مهم می باشد. بنابراین، انگیزها و زمینه هایی که به نحوی منجر به مشارکت مردم در حفاظت از منابع طبیعی گردد، از اهمیت زیادی برخوردار بوده و اصولاً زیربنای تحقق اهداف پیش بینی شده در طراحی و اجرای اقدامات مدیریتی، سازه ای و بیولوژیک در حوزه های آبخیز است.

تحقیق آلمایو^{۱۱} و همکاران (۲۰۰۹)، اتیوپی نشان داد که چنین اقداماتی تأثیر قابل ملاحظه ای ارتقاء اراضی کشاورزی از طریق کاهش فرسایش، افزایش رطوبت خاک و پایداری ساختمان خاک داشت.

یکی دیگر از فاکتورهای قابل اعتنا در این زمینه، میزان علم و آگاهی از تأثیرات پروژه های منابع طبیعی بر درآمد و محیط زندگی آنان است. به نظر شبیری و فتحی خواه (۱۳۹۰)، عوامل سواد، وجود علاقه و انگیزه مردم محلی و میزان آگاهی آنان از فوائد مشارکت، دارای ارتباط معنی داری با مدیریت پایدار منابع طبیعی دارد.

نتایجی که از تحقیق انجام شده در استان فارس پیرامون زمینه های مشارکت مردمی در طرح های منابع طبیعی، به دست آمد نشان داد که از نظر مردم روستایی، شوراهای اسلامی روستا مهم ترین عامل در جلب مشارکت مردمی به شمار می آیند و بعد از آن ها، رهبران محلی شامل ریش سفیدان و معتمدان محلی قرار دارند و از نظر مردم روستا، بهترین مرجع ذیصلاح برای تصمیم گیری و نیز جلب مشارکت مردم در روستا به شمار می آیند (عابدی سروستانی، ۱۳۹۴).

یزدانی و همکاران (۱۳۸۶)، نیز طرح های آبخیزداری را در حوزه آبخیز زنجانرود را بررسی کرده اند. نتایج حاصل از این تحقیق بیانگر آن بود که آثار اقتصادی طرح های آبخیزداری در منطقه مورد مطالعه بسیار چشمگیر بوده و رضایت کشاورزان را به دنبال داشته است.

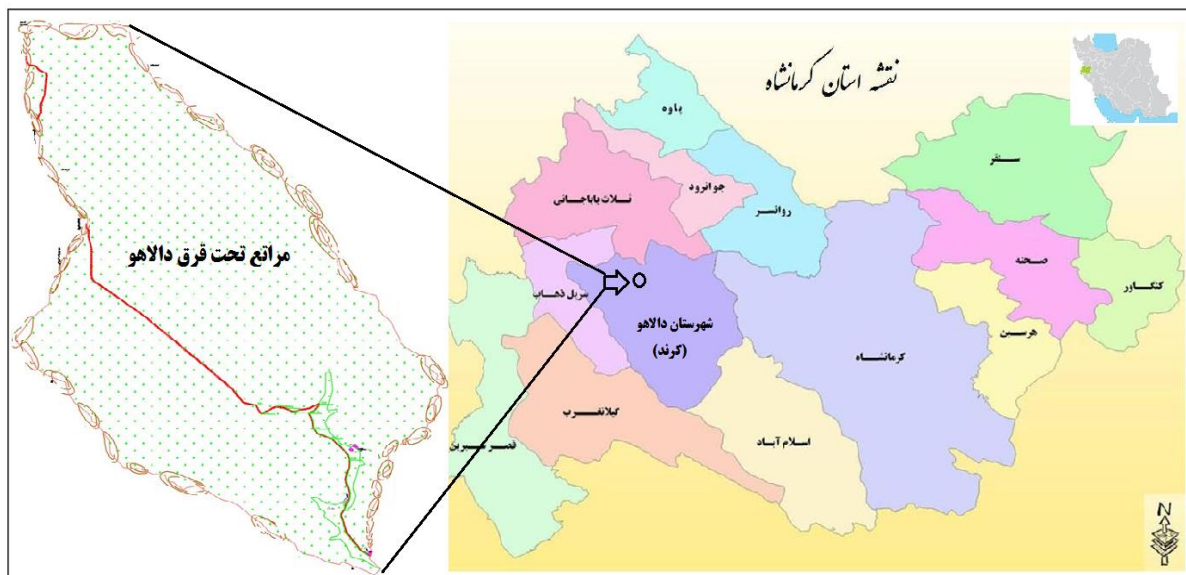
بنابراین مشارکت جامعه بهره‌بردار در انجام پروژه‌های منابع طبیعی از جمله مدیریت مراتع ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است که بایستی قبل از هر اقدامی، پتانسیل مشارکت و عوامل تضعیف و یا پایداری آن را مورد بررسی قرار داد. به عبارت دیگر مشارکت مردم فرصتی است که باید آنرا مغتنم شمرد و کنار گذاشتن آنها برابر با شکست هر نوع اقدامی است. در این میان نقش سران و بزرگان محلی که توصیه آنان نافذ بوده را بایستی به عنوان فرصتی استثنایی برای برقرای ارتباط قوی با جامعه بهره‌بردار توأم با لحاظ نمودن معیشت آنان در بطن برنامه‌ریزی و طراحی پروژه‌های مدیریت دام و قرق مراتع قرار داد.

فصل دوم

مواد و روش‌ها

2-1- منطقه مورد مطالعه

مراعات دالاهو در شمال غرب شهر کرند با مختصات جغرافیایی $27^{\circ} 29' 34''$ و $47^{\circ} 06' 46''$ تا $28^{\circ} 32' 34''$ و $32^{\circ} 09' 46''$ با ارتفاع متوسط 2100 متر از سطح دریا قرار دارد. به دلیل ارتفاع از سطح در و موقعیت جغرافیایی و متاثر بودن از جبهه‌های بارشی، متوسط بارندگی آن 467 میلی‌متر است (اداره هواشناسی استان کرمانشاه، 1396). خاک این مراعات آهکی با اسیدیته 7/7 که در آن انحلال شدید آهک موجب تشکیل خاکی با بافت سنگین و رسی شده است (شکل 3-1). زمین شناسی دالاهو در زون زاگرس چین خورده قرار گرفته است که واحدهای سنگی و عناصر تکتونیکی آن شامل واحد آسماری- شهبازان با ساختار کارستی است و به همین دلیل در سطح مرتع چشمه به ندرت یافت شده، اما در دامنه‌ها و دشتهای پایین دست اطراف منابع آب قابل توجهی وجود دارد. انحلال زیاد سنگ آهک به همراه گسل‌های متعدد باعث شکل‌گیری کارست و فروچاله‌های متعددی اعم از اشکال سطحی مانند دولین‌ها و اشکال زیر سطحی مانند غارها شده است. شرایط زمین‌شناسی مورد اشاره موجب شده که به ندرت چشمه و منابع آب زیرزمینی در سطح مرتع شکل گیرد و در تابستان عشایر آب مورد نیاز خود را از چشمه‌های پایین دست تهیه و با تانکر سیار به محل اطراق حمل می‌نمایند. همچنین یک سد خاکی کوتاه نیز توسط اداره امور عشایری برای این منظور در محدوده قرق ایجاد شده است. پوشش گیاهی این مراعات متنوع و شامل انواع گراس‌ها، پهن‌برگان علفی، بونه‌ای‌ها، درختچه و درختان است.

شکل 3-1: موقعیت منطقه مورد مطالعه در استان کرمانشاه و ایران

2-2- روش تحقیق

2-2-1- تعیین چارچوب پرسشنامه

این تحقیق در 4 مرحله جمع آوری آمار و اطلاعات، مصاحبه با سران محلی عشایر، مصاحبه با دامداران و ارزیابی نقش اداره منابع طبیعی انجام یافت. جزئیات و مراحل این بررسی به شرح زیر بود:

الف- جمع آوری آمار و اطلاعات مورد نیاز پیرامون:

- مشخصات ایلی و طایفه‌ای دامداران ذینفع در منطقه قرق؛

- محل قشلاق دامداران؛

- زمان ورود و خروج دام از مرتع (قانونی و عرفی)؛

- تعداد دام مورد چرای هر دامدار

الف- تعداد مجاز بر اساس پروانه چرا

ب- تعداد واقعی بر اساس خود اظهاری دامدار و یا پرسش از سایر دامداران همجوار

- وضعیت طرح مرتعداری؛ نقشه سامان عرفی، سابقه اقدامات اصلاح مراتع و پروانه چرا

ب- مصاحبه با سران عشایر ذیحق در قرق

منطقه مورد مطالعه متشکل از دو پلاک ثبتی 31 و 32 شهرستان دالاهو (کرنند) است که حدود 13 هزار هکتار مساحت داشته و دارای 15 سامانه عرفی است. بررسی‌های اولیه نشان داد که در منطقه مورد مطالعه، افراد معدودی بر اساس سلسله مراتب طایفه‌ای نقش کلیدی در تعیین جهت‌گیری کلی فعالیتهای اجتماعی و اقتصادی ساکنین محلی دارند و جامعه محلی منطقه دالاهو بر اساس احترام و باور اعتقادی و تعهد اخلاقی از توصیه‌های آنان تبعیت می‌نمایند. اجرای پروژه قرق نیز علاوه بر تلاش اداره منابع طبیعی، نظر موافق و ترغیت آنان انجام یافته است. بر این اساس، افراد متنفذ به عنوان بخش قابل توجه‌ای از ذینفعان¹² محسوب شده و دیدگاه و تجربیات آنان در زمینه جلب مشارکت ساکنین محلی در انجام قرق مراتع ارزشمند بود. این مرحله از مصاحبه در قالب فرم 1 انجام یافت. این افراد بطور عمده سه نفر بودند. همچنین یکی از دامداران نیز نقش بینایی داشت. به این ترتیب که خود شخصا به همراه خانواده در منطقه و چادر عشایری حضور داشت و از سویی نیز در متقاعد کردن سایر دامداران همکاری فعال‌تری داشت. مصاحبه با این افراد صورت گرفت.

در نهایت برخی گویه‌های مهم مصاحبه با عشایر متناسب با اهداف پژوهش پیرامون قرق در مقیاس لیکرت مورد ارزیابی قرار گرفت. در این مقیاس یا طیف محقق با توجه به موضوع تحقیق خود، تعدادی گویه را با پرسش‌شوندگان در میان گذاشته و بر اساس گویه‌ها و پاسخهای چندگانه، میزان گرایش آنها را از پنج طیف کاملاً موافق تا کاملاً مخالف به هر طیف نمره از یک تا 5 (کاملاً مخالفم 1؛ مخالفم 2؛ تا حدودی موافقم 3؛ موافقم 4؛ کاملاً موافقم 5) اختصاص می‌یابد (اطه‌ری و همکاران، 1396). در این تحقیق نظرات عشایر پیرامون تاثیرات قرق به بسیار کم تا بسیار زیاد تبدیل شد.

همچنین به منظور دستیابی به نتیجه مطلوبی از تغییرات پوشش گیاهی، در سال اول تاج‌پوشش گیاهی و سطح خاک لخت اندازه‌گیری شد. به این منظور از روش پلات گذاری با استفاده از پلات یک متر مربعی استفاده گردید. این کار در سال چهارم نیز تکرار گردید.

¹²stakeholders

فرم 1: مصاحبه با سران جامعه محلی		
1- سوالات عمومی:	نام روستا/ایل:	نام مصاحبه شونده:
تاریخ بازدید:	میزان	تحصیلات
2- میزان اطلاعات، تجربه و دانش عمومی مصاحبه شونده از منابع طبیعی (بوژه قرق و مدیریت چرا) 2-1- به نظر شما دامداران منطقه در گذشته به چه شکلی از منابع طبیعی حفاظت می نمودند؟ 2-2- آیا قرق در حفاظت از گونه های گیاهی موثر است؟ شرح دهید. 2-3- منطقه سیاهانه در گذشته مورد چرای دام کدام روستا/ایل قرار گرفته است؟ 2-4- آیا به نظر شما پوشش گیاهی مورد چرای دام نسبت به گذشته تغییر یافته است؟ در صورت بلی کدام گونه/گونه ها ؟ چه گونه هایی در حال حاضر کم شده یا از بین رفته اند (با نام و مشخصات محلی که بعدا با نام علمی برابر خواهد شد)؟ 2-5- از دیدگاه شما منافع مورد انتظار قرق برای دامداران چیست؟ 2-6- به نظر شما تعداد دام، زمان شروع و خاتمه چرا و دامداران منطقه مورد قرق نسبت به گذشته تغییر یافته است؟ در صورت بلی روند آن به چه صورت بوده است؟ 2-7- انگیزه اصلی دامداران و عشایر در پذیرش قرق مراتع سیاهانه بر اساس توصیه جنابعالی کدامیک از موارد زیر است؟ - کمک مالی - تعهد اخلاقی و عقیدتی - الزام پیروی از سلسله مراتب ایلی و طایفه ای - رودربایستی/ ترس از عدم همراهی با سایر دامداران - اعتبار خانوادگی - سایر موارد (نام ببرید)؟ 2-8- پیشنهادات و نظرات سازنده شما در مورد قرق بهتر مراتع مورد اشاره چیست؟ 2-9- آیا در صورت عدم همراهی یک یا چند دامدار در قرق، حاضر با پادرمیانی برای موضوع خواهید بود؟ در صورت خیر شرح دهید آدرس و شماره تماس مصاحبه شونده:		

ج- مصاحبه با دامداران

سطح قرق نزدیک به 63 درصد مراتع را در بر دارد. عشایر منتفع از این مراتع نزدیک به 201 خانوار مجاز هستند، اما در حال حاضر کمتر از 100 خانوار از مراتع استفاده می نمایند و بقیه به دلیل گرانی علوفه، مشکلات مراتع قشلاقی، خشکسالی و مواردی از این دست یا به کشاورزی روی آورده اند و یا اقدام به ترک دامداری کرده اند. بررسی های میدانی نشان داد که 50 تا 60 خانوار در محدوده اطراف قرق و یا سامانه های مجاور بودند. مصاحبه با 37 نفر از دامداران ذیحق در قرق دلاهو انجام گرفت. محور سوالات بر اساس فرم شماره 2 پیرامون موارد زیر بود:

- تعداد دام و نوع حق چرا؛
- تغییرات پوشش گیاهی محدوده قرق نسبت به قبل؛
- عوامل کاهش علوفه مراتع دلاهو و مشکلات دامداری؛
- منبع اطلاعات دامداران در مورد مرتع؛
- انگیزه آنان در موافقت با پروژه قرق؛ و
- منبع تعلیف دام در دوره قرق.

3-2-2- نحوه ارزیابی نقش اداره منابع طبیعی شهرستان دلاهو

در این مرحله با مراجعه به اداره منابع طبیعی شهرستان دلاهو (کرنه غرب)، نقش کارشناسان اداره کل منابع طبیعی از قبیل گماردن قرقبان در منطقه، مکان یابی موقت اسکان عشایر ذیحق در سایر مراتع ییلاقی اطراف، حل و فصل اختلافات، گشت زنی و پایش کارشناسی قرق مورد بررسی قرار گرفت.

فرم 2: مصاحبه با دامداران موافق پروژه قرق مراتع دالاهو	
1- سوالات عمومی:	
- تاریخ بازدید:	- نام روستا/ایل:
- نام مصاحبه شونده:	- میزان تحصیلات:
2- اطلاعات عمومی در مورد مرتع مورد قرق	
1-2- چه تعداد دام شما و برای چند مدت از سال در مراتع سیاهانه مورد چرا واقع می‌شوند	
2-2- حق چرای دام شما بر اساس کدامیک از موارد زیر است:	
- سامان عرفی به ارث رسیده - پروانه چرا - سند مرتعداری - خرید و اجاره سهم چرا از سایر دامداران	
- سایر موارد (ذکر شود)	
2-3- به نظر شما چه تغییراتی در تعداد دام و تعداد خانوار دامدار نسبت به گذشته رخ داده است؟ شرح دهید	
2-4- آیا پوشش گیاهی مورد چرای دام نسبت به گذشته تغییر یافته است؟ در صورت بلی کدام گونه/گونه‌ها؟ چه گونه‌هایی در حال حاضر کم شده یا از بین رفته‌اند (با نام و مشخصات محلی)؟	
2-5- به نظر شما کدامیک از موارد زیر منجر به کاهش علوفه و مشکلات دامداری گردیده است:	
- چرای زودرس - چرای شدید (بیش از حد) - از بین رفتن مراتع قشلاقی - از بین رفتن مراتع میان‌بند	
- افزایش تعداد دامدار - دامداران چند شغله - عدم نظارت منابع طبیعی - سایر موارد (ذکر شود)	
2-6- منبع اطلاعات شما از مرتع کدامیک از موارد زیر است؟	
- تجربه شخصی - یادگیری از گذشتگان - مطالعه - کلاسهای آموزشی و ترویجی - مطالعات شخصی	
3- نظرات دامداران در مورد قرق مرتع ساخانه	
3-1- انگیزه همکاری شما در قرق مرتع چیست؟	
- همکاری با سایر دامداران - توصیه بزرگان طایفه و لزوم تبعیت از نظر او (در صورت امکان شرح مبسوط‌تر)	
- تخریب مرتع و اهمیت احیای آن - بر اساس توجیه اداره منابع طبیعی و متعاقب شدن به این کار - سایر موارد (بیان شود)	
3-2- در زمان قرق منابع تامین علوفه و چرای دام شما کدامند؟	
- خرید علوفه - گسیل دام به مراتع مشابه در سایر مناطق - در اطراف محدوده قرق - سایر موارد (بیان شود)	

3-3- آیا در طول قرق از منطقه بازدید نموده اید؟ چه تغییراتی در وضعیت مرتع مشاهده نمودید؟ دیدگاه خود را بیان نمایید.

3-4- آیا دیگر دامداران مشابه شما قرق را رعایت نموده‌اند؟ چه مغایرتی مشاهده نمودید؟

3-5- آیا قرق را برای سال بعد همانند سال جاری لازم می‌دانید؟ دلایل خود را بیان نمایید.

3-6- آیا حاضر با انجام چرای تاخیری و یا کاهش تعداد دام پس از پایان پایان قرق به منظور حفظ گیاهان مرتعی خواهید بود؟ چه پیشنهاد دیگری دارید؟
آدرس و شماره تماس مصاحبه شونده:

فصل چهارم

نتایج و بحث

4-1- وضعیت کلی مراتع دالاهو قبل از قرق

بطور کلی مراتع موصوف به دالاهو با چرای دام بیش از حد ظرفیت و چرای زودرس مواجه بود. مهمترین

دلایل این روند به شرح زیر بود:

- چرای زودرس به دلیل از بین رفتن مراتع میان‌بند (حد فاصل قصرشیرین تا کوند)؛
- دامداران غیر مجاز در مناطق قشلاقی (دامداران ثابت که سابقه دامداری نداشته و با کمک برخی افراد و یا نهادهایی هم در قشلاق و هم در ییلاق مبادرت به چرای دام می‌نمایند و فاقد سابقه دامداری و پروانه چرا هستند؛
- افزایش تعداد دام علی‌رغم عدم افزایش چشمگیر خانوارهای دامدار؛
- رقابت در چرا به دلیل تضاد در بین برخی عشایر از جمله عشایر داراب با دیگر عشایر (بنابر اظهارات دامداران در زمان مصاحبه). غالباً در چنین وضعیتی دامداران از بیم چرای سامانه عرفی خود توسط سایر عشایر، تمایل به کوچ زود هنگام دارند.

در ابتدای شروع قرق (1392)، تاج‌پوشش گیاهی با استفاده از روش پلات گذاری (پلات یک متر مربعی) مورد

ارزیابی قرار گرفت. نتایج این بررسی نشان داد که در ابتدای قرق، سطح خاک لخت بین 50 تا 70 درصد بود و

در اواسط فصل چرا به بعد به ندرت آثاری از گیاهان مرتعی کلاس یک و دو مشاهده می‌شد. فرسایش سطحی

شدید با آثار کوبیدگی خاک قابل ملاحظه بود و دام مجبور به چرای گیاهان کلاس سه و نیز شاخ و برگ

جوان گیاهان بوته‌ای از جمله گون بود. همچنین درختان و درختچه‌هایی نظیر افرا، بلوط، بادام، ارژن و آلبالو

وحشی نیز از چرا مصون نبود (شکل 4-1). افزون بر این، حیات وحش منطقه نیز به شدت آسیب دیده بود و

مانند شرایط کنونی (تابستان 1396)، کبک، روباه، خرگوش و مار کمتر یافت می‌شد. حتی بنابر اظهار عشایر و

تایید کارشناسان محلی، به پیروی از توصیه اکید سران عشایر دایر بر پرهیز از شکار حیوانات، عقاب، خرس،

کل و بز کوهی نیز در منطقه افزایش یافته که قبلاً به ندرت یافت می‌شدند.

پلات گذاری مجدد در سال چهارم قرق نشان داد که سطح خاک لخت به کمتر از 10 درصد رسید. لاشبرگ و تاج پوشش گیاهی افزایش قابل توجهی داشت و گیاهان مرتعی از نوع گندمیان چندساله و پهن برگان علفی افزایش یافت. درختان بلوط، کیکم، آلبالوی وحشی، برخی گونه های علفی و گیاهان دارویی نیز افزایش چشمگیر یافت.

شکل 4-1: مراتع دالاهو قبل از اعمال پروژه قرق

4-2- ممیزی مراتع دالاهو و دامداران مجاز آن

4-2-1- نظام مالکیت مراتع دالاهو

بر اساس پرسش از سران عشایر و دامداران، مالکیت و حق عرفی چرای دام از مراتع، متأثر از نظام مالکیت و بهره برداری ستخوش تغییراتی گردیده است. این تغییرات را می توان در چهار مرحله متفاوت به شرح زیر

دسته بندی نمود:

الف- قبل از اصلاحات ارضی: در این دوره بیشتر مراتع منطقه به ترتیب اهمیت تحت مالکیت سید سیف‌الدین

حیدری (پدر سید نصرالدین)، عبدالحسین امیراحتشامی و سید علی حیدری بوده است. هر کدام از این مالکین

سامان عرفی و حدود مالکیت خود را داشت و بین آنها و عشایر تحت فرمان تضادی وجود نداشت؛

ب- دوره ملی شدن جنگل‌ها و مراتع: در این دوره علی‌رغم فسخ مالکیت خصوصی مراتع، بهره‌برداری

کمافی‌السابق ادامه داشت، اما مدیریت دولتی به‌ویژه در قالب پروانه چرا غالب بود؛

ج- محدوده زمانی بعد از انقلاب تا سالهای حدود 1365: در این دوره بخشی از مراتع به دامداران بومی واگذار

شد و تا حدودی مدیریت چرا و کنترل ظرفیت مرتع تضعیف گردید؛ و

د- سالهای بعد از 1365: سران عشایر و غالب دامداران موافق قرق اظهار داشتند که در این مرحله به تدریج دامداران غیر

مجاز افزایش یافتند و نوعی تضاد بین آنها با دامداران مجاز بوجود آمد که حادثترین مرحله آن چرای دام در

سامان عرفی سایر دامداران بوده است.

4-2-2- سوابق ممیزی مراتع دالاهو

مراتع تحت قرق شامل پلاک‌های ثبتی 31 و 32 شهرستان دالاهو (کرندغرب) است که مشخصات آن در

جدول 2-4 درج گردیده است. همچنین بر اساس نقشه ممیزی (شکل 2-4)، این محدوده تماماً مرتع بوده و

چند هکتار جزئی نیز که قبلاً کشت شده بود نیز خلع ید گردیده است. محدوده قرق در سال اول (1392) کمتر

از 5 هزار هکتار بود که با پیگیری‌های اداره منابع طبیعی به حدود 8 هزار هکتار در سطح دو پلاک ثبتی 31 و

32 افزایش یافت (شکل 2-4). بر اساس بررسی از دامداران منطقه و اداره منابع طبیعی شهرستان دالاهو،

مشخصات دامداران ذینفع و موافق قرق به شرح جدول 1-4 است. آمار تعداد خانوار تعداد دام بر اساس اظهار

نظر دامداران و بررسی مستندات ممیزی مرتع به ترتیب در جدول‌های 2-4 و 3-4 درج شده است.

بر اساس پرسش از سران عشایر (جدول 2-4)، تعداد 135 خانوار با حدود 30 هزار واحد دامی از این مراتع

منتفع هستند. بطور کلی:

- محدوده مورد قرق شامل 15 سامانه عرفی است که 11 مورد آن قرق شده است؛
- دامداران ایل دارا (داراب) با 32 خانوار دارای یک سامان عرفی از این پلاکها هستند که مساحت آن حدود 1250 هکتار است و قرق نشده است؛
- دامداران غیر مجاز با وساطت سایر دامداران، و پشتیبانی برخی نهادها به منطقه آورده می شوند؛ و
- بخش اصلی نارضایتی مصاحبه شوندگان اعم از دامداران و سران آنها وجود دامداران غیرمجاز بود. آنها بر این باورند پشتیبانی از دامداران غیرمجاز موجب تشدید تضاد و رقابت در چرا شده است که نتیجه آن تخریب بیشتر مراتع است.
- بر اساس ممیزی مرتع زمان مجاز ورود و خروج دام به مراتع دالاهو به ترتیب 2/15 و 5/15 هر سال است.
- محل قشلاق این عشایر مراتع قشلاقی قصر شیرین است. در دهه اخیر، به دلیل خشکسالی و کمبود آب در ارتفاعات، برخی از دامداران اقدام به خرید پسرچر مزارع گندم از دشت کردند نموده و از اواخر تیرماه به بعد کوچ می نمایند

جدول 4-1: مشخصات ممیزی اراضی مراتع تحت قرق دالاهو در استان کرمانشاه

نام پلاک	شماره پلاک	مساحت اراضی ملی (هکتار)	تعداد سامانه عرفی	مساحت قرق هکتار
1	31	10000	8	5022
2	32	3193	7	3125
جمع	-	13193	15	8147

جدول 4-2: وضع موجود دامداران مراتع دالاهو استان کرمانشاه (پرسش از دامداران)

ردیف	مهمترین ایلات منطقه	تعداد خانوار *	تعداد تقریبی دام	محل قشلاق
1	ایلات تابع سید نصرالدین حسینی (قلعه بهادری و ..)	63	20000	مراتع قصر شیرین
2	کوئیک (داراب)	32	10000	بان زرده
3	متفرقه و غیرمجاز	40	8000	نامعلوم
جمع	-	135	38000	-

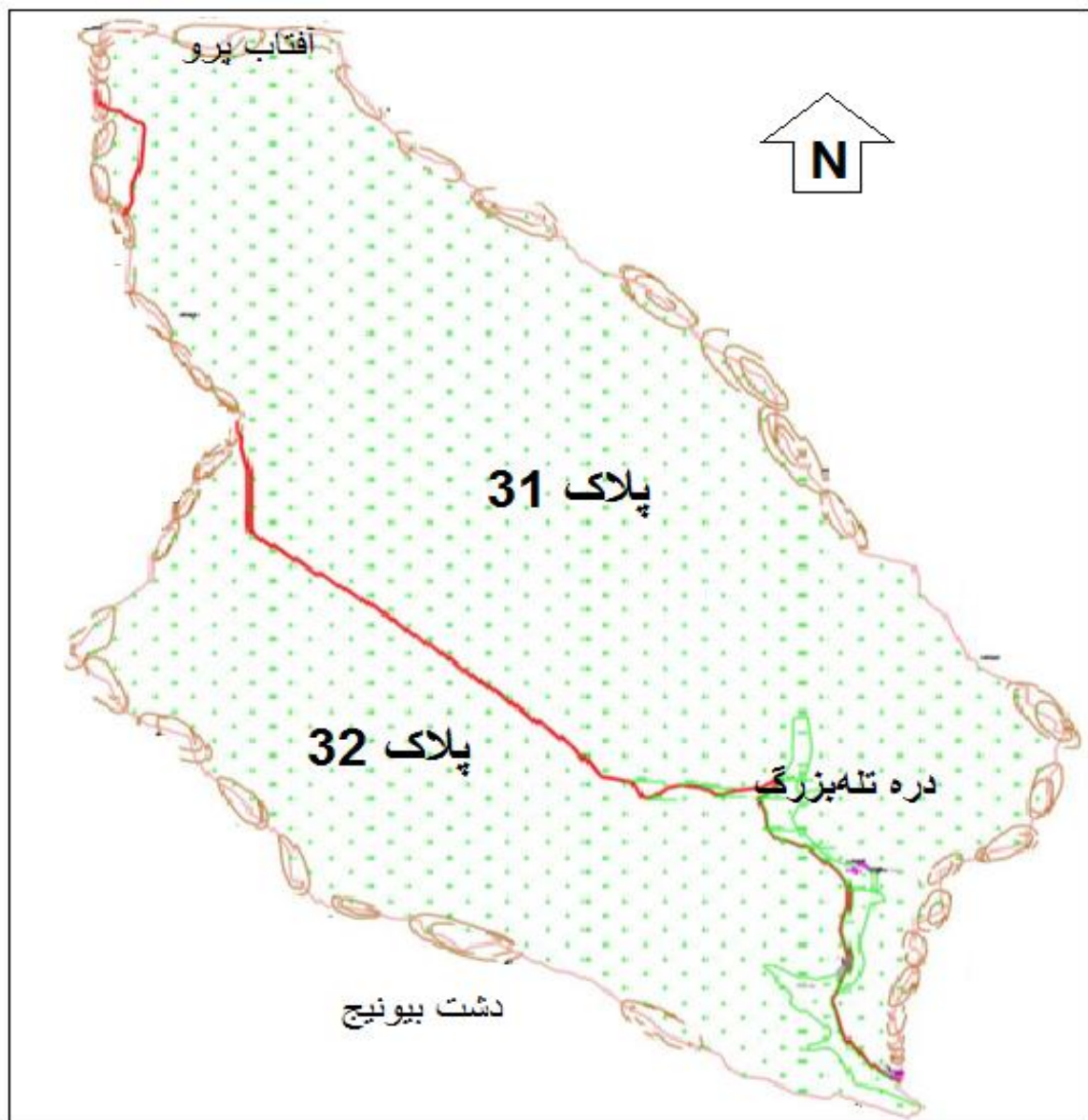
* برخی از دامداران اقدام به ترک دامداری نموده‌اند. در مقابل تعداد دامداران غیرمجاز افزایش یافته‌اند و به همین دلیل با آمار ممیزی مراتع جدول 4-3 متفاوت است

جدول 4-3: مشخصات دام مراتع ییلاقی دالاهو مورد قرق بر اساس پرونده ممیزی

شماره پلاک	مساحت (هکتار)		نام سامانه عرفی	تعداد بهره‌بردار	تعداد دام (واحد دامی)
	کل پلاک	محدوده قرق **			
31	5122	5122	چالاب قط گاو کشته	16	1805
			سیاهانه	5	570
			سه‌نوران	8	505
			نوروراه ساهانه	22	1310
			دمار کوله *	38	3645
			توسینه	18	1230
			علمه امام حسن	21	1105
جمع	5122	5122	-	128	10117
32	3190	3190	کولسه و قوشی‌باشی	42	4360
			بان بهلول	13	960
			چغامبین و بنفشه	13	980
			نورمیری قوشی‌باشی	5	730
جمع	3190	3190	-	73	7030
جمع کل	8312	8312	-	201	17147

* عشایر بهره‌بردار از این سامانه عرفی از نظر مذهبی و سلسله مراتب ایلی متفاوت از سایر عشایر ذینفع هستند و محل قشلاق آنها (بر خلاف سایر دامداران) چند روستاهای شمال سرپل ذهاب است

** بخشی از این مراتع حالت مشجر داشته و در برخی مکانها نیز بطور محدود تراکم درختان بلط قابل توجه است؛ این مراتع دارای سابقه ممیزی مرتع و تشکیل تعاونی نیز هستند.

شکل 4-2: پلاکهای ثبتی مراتع دالاهو

4-3- عوامل موثر در قرق منطقه

این قرق حاصل تلاش و تعامل سه گروه سران عشایر، اداره کل منابع طبیعی (به‌ویژه اداره منابع طبیعی شهرستان دالاهو) و دامداران ذیحق بوده است. محور اصلی این تلاشها در چهار مرحله به شرح جدول 4-4 است. بر این اساس بدون همکاری متقابل عشایر و سران آنها، کارشناسان اداره کل منابع طبیعی استان کرمانشاه قرق مراتعی به وسعت حدود 8 هزار هکتار میسر نبود. انجام هریک از مراحل مندرج در جدول 4-4 به تنهایی کاری نسبتاً مشکل بوده و با تلاش، رایزنی و پیگیری مداوم کارشناسان اداره منابع طبیعی حاصل گردیده است. نکته مهم اینکه همه این تمهیدات لازم و ملزوم هم بوده و بدون حتی یک مورد نیز انجام پروژه قرق قرین موفقیت نبود.

جدول 4-4: نقش هریک از عوامل تاثیر گذار در انجام پروژه قرق مراتع دالاهو

ردیف	نوع اقدام/فعالیت	نقش موثر (فردی/اداری) به ترتیب اهمیت
1	توجیه نظر موافق و مشارکت عشایر به انجام پروژه قرق	سران عشایر و اداره کل منابع طبیعی استان کرمانشاه
2	مجاب کردن سایر عشایر برای تقبل تعدادی از عشایر محدوده قرق و اختصاص بخشی از مرتع خود برای چرای دام آنها	اداره کل منابع طبیعی (بویژه شهرستان دالاهو) و سران عشایر
3	گماردن قرقبان در محل	اداره کل منابع طبیعی استان کرمانشاه
4	ارزیابی دوره‌ای قرق و تاثیرات آن بر پوشش گیاهی و خاک	مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی کرمانشاه و کارشناسان مرتع اداره کل منابع طبیعی استان
5	نظارت بر قرق/رسیدگی به شکایات و درخواستهای احتمالی	ادارات منابع طبیعی و امور عشایر دالاهو

4-4- ارزیابی نقش و دیدگاه سران عشایر در مورد قرق مراتع دالاهو

شاخصترین فرد سران عشایر سید نصرالدین حیدری است. بنابر اظهار کارشناسان اداره منابع طبیعی شهرستان دالاهو، دستخط این فرد در هامش نامه اداره منابع طبیعی (پیوست 6)، موجب پابندی کامل غالب دامداران به

قرق و تعامل با اداره منابع طبیعی بوده است^{۱۳}. سید نصرالدین حیدری متنفذترین فرد در بین ساکنین محلی منطقه دالاهو (کرنده غرب و گهواره) بوده و در میان غالب عشایر ایل‌های گوران و قلخانی از احترام ویژه‌ای برخوردار است. غالب مردم منطقه به پیروی از توصیه او از شکار حیوانات ارزشمندی چون کبک، عقاب، خرس، کل و قوچ نیز اجتناب می‌کنند. حتی مردم از صید ماهی در یکی از رودخانه‌های کوچک منطقه موصوف به توت‌شامی نیز خودداری می‌کنند.

در حال حاضر سید نصرالدین به دلیل کهولت سن، کمتر دیدار عمومی داشته و بنا بر اظهار دامداران، یکی از فرزندان او پیگیری امور جاری مراجعه کنندگان را انجام می‌دهد. علاوه بر این فرد، دو نفر دیگر به نامهای سید فریدون و سید عابدین حیدری از بستگان نزدیک سید نصرالدین حیدری نیز به دلیل سکونت در روستاهای نزدیک منطقه دارای نفوذ بوده و تعامل خوبی با عشایر منطقه دارند.

نتایج مصاحبه بر اساس پرسشنامه (فرم 1 مواد و روشها) با این افراد به شرح زیر بدست آمد:

الف- میزان اطلاعات و دانش سران عشایر به مرتع و مدیریت چرا

نتایج این مصاحبه نشان داد که سران عشایر محدوده قرق غالباً با سواد، آگاه به ارزش مرتع و مدیریت دام هستند. آنها خود در روستا زندگی می‌کنند. سبک زندگی آنها ترکیبی از زندگی شهری و روستایی بود. به عبارت دیگر آنان زمین کشاورزی کافی، دام، باغ و خانه نسبتاً مجلل سبک سنتی به همراه چوپان، کارگر و خدمتکار در اختیار دارند. در معاملات محصولات دامی و کشاورزی دخیل بوده و در عین حال نزد مردم محلی از احترام کافی برخوردارند. حتی دارای اعتبار لازم در ادارات زیربط (جهاد کشاورزی و منابع طبیعی) نیز می‌باشند. خود و اعضای خانواده‌هایشان نسبت به تحصیلات علاقه وافر دارند و در مجموع افرادی با سواد هستند. آنان بر اساس

¹³ "محضر دامداران مرتع ساهانه دالاهو پلاک 32 اعلام می‌دارم با توجه به شرایط حساس و بحرانی در جهت حفظ و صیانت و احیاء منابع طبیعی از بردن دام به منطقه فوق خودداری کنید"

توصیه اکید سید نصرالدین از شکار و کشتن حیوانات پرهیز می‌نمایند. در خلال مصاحبه مشخص شد که محور

آگاهی و پیشنهادات آنان در مورد منابع طبیعی به شرح زیر بود:

- آشنایی کامل نسبت به اهمیت زیست‌محیطی منابع طبیعی؛
- آشنایی کافی نسبت به عواید اقتصادی مراتع دالاهو اعم از چرای دام، زنبورداری و گیاهان دارویی (عمدتاً با مصارف محلی)؛
- آشنایی با عوامل تخریب، بویژه تبعات ناشی از تضادها و دامداران غیر مجاز؛
- آشنایی با پیامدهای ناشی از محو تدریجی مراتع قشلاقی و تاثیر آن بر مراتع دالاهو. آنان تغییر کاربری مراتع قشلاقی بر اثر برنامه‌های گسترش بدون مطالعه اراضی کشاورزی در منطقه قصر شیرین، دامداران غیر مجاز در مراتع قشلاقی که در بهار بعد از کوچ همچنان در قشلاق می‌مانند را نمونه‌های اصلی نگرانی خود اعلام نمودند؛
- وجود پیشنهادات جالب توجه نظیر آمادگی برای چرای تاخیری، مدیریت چرا و قرق، تعامل و همکاری بیشتر با منابع طبیعی، همکاری فعال در مهار آتش‌سوزی‌های احتمالی، مبارزه با دارواش درختان بلوط^{۱۴} و برنامه‌ریزی مدیریت بهره‌برداری از مراتع.

ب- شیوه حفاظت از منابع طبیعی در گذشته

سران عشایر در پاسخ به سوال شیوه حفاظت از منابع طبیعی در گذشته کوچ تدریجی، عدم وجود دامداران غیر مجاز، تبعیت کامل از فرامین سلسله مراتب ایلی را مورد اشاره قرار دادند. به بیان دیگر مراتع میان‌بند در حد فاصل سرپل ذهاب تا دالاهو نوعی چرای تاخیری ایجاد می‌کرد. ضمن اینکه هر طایفه و زیر مجموعه ایل سامان

¹⁴ در سالیان اخیر دارواش (لوران‌توس یا به زبان مردم محلی سرطان بلوط) نوعی گیاه انگلی است که با ریشه در تنه و شاخه درخت بلوط موجب تضعیف و نهایتاً نابودی درختان بلوط منطقه شده است. به اعتقاد آنها دو عامل کلیدی نقش داشته است: اول افزایش نوعی پرند بزم محلی موخوره از میوه دارواش استفاده نموده و بذر آن در فضله این پرند بر روی درختان قرار گرفته در فصل بارش جوانه می‌زند. به اعتقاد آنها دشمنان طبیعی پرند مذکور کاهش شدید یافته است؛ دوم استفاده محلی برای تغذیه دام موجب جابجایی بذر و تکثیر آن می‌شود. یکی از سران عشایر مشارکت مردم محلی را با مدیریت خود برای کنترل این پدیده با همکاری اداره منابع طبیعی نمود.

عرفی مختص خود را داشت و به دلیل نفوذ و کنترل سران آنها از تداخل چرا در سایر مراتع خودداری می کردند. همچنین زمان کوچ نیز تابع تصمیم این سلسله مراتب بود. نتیجه این روند چرای متعادل بود.

ج- ارزیابی در مورد تاثیر قرق در تغییر و حفاظت از گونه های گیاهی

آنها اظهار داشتند که گونه های قابل چرا در محدوده قرق افزایش یافته و به نام محلی برخی از گونه ها نیز که بر اثر قرق از تضعیف و یا نابودی نجات یافته اند برشمرند. این گونه ها عمدتاً شامل آگروپایرون، افرا، آویشن، کما، جاشیر، لاله سرنگون، موسیر، انواعی از گیاهان دارویی مختص منطقه، چندیدن نوع گون علوفه ای، گلابی وحشی، شن و سیب وحشی¹⁵ بود. به باور آنها بلوط نیز شاداب تر از گذشته است. همچنین به برخی نقاط محدوده قرق که در آن گیاهان قابل چرا بطور محسوسی زیاد شده نیز اشاره داشتند. به اعتقاد آنها چنین گونه هایی در خارج از منطقه قرق به دلیل چرای زود هنگام و یا تردد بیش از حد مردم بدون نظارت از بین رفته است. به اعتقاد آنها نمود ظاهری درختان جنگلی بیش از سایر گونه ها بوده است.

د- منافع حال از قرق برای دامداران از دیدگاه سران عشایر

این قرق پیامدهای مثبت زیر را برای عشایر داشته است:

- کاهش تضاد و عبور دام سایر عشایر به حریم سامان عرفی دیگران؛
- ایجاد نوعی روحیه همکاری و تعامل؛
- آشنایی عینی با نتایج قرق که در صورت برنامه ریزی چرا می تواند آنها را به برنامه های مدیریت چرای دام متعاقد نماید؛ و
- ایجاد یک فضای کاری معتمدانه با اداره منابع طبیعی.

ه- تغییر مدیریت چرای دام نسبت به گذشته

- از بین رفتن مراتع میان بند در حد فاصل سرپلذهاب تا کرند؛
- چرای زودرس؛
- ازدیاد دامداران غیر مجاز؛
- در مواردی چرای سامانه های عرفی توسط سایر عشایر؛

¹⁵ بخشی از حاشیه منطقه قرق دارای درخت سیب وحشی (خودرو) است و به همین دلیل به دشت سیب نیز معروف است.

- استفاده از پسرچر مزارع گندم از اواخر مرداد ماه به بعد (دشت کردند)؛ و
- کاهش و نابوی بخشی از مراتع قشلاقی آنها

و- انگیزه اصلی دامداران به تبعیت از توصیه‌های سران عشایر

به اعتقاد آنها، نوعی ارتباط عاطفی توأم با احترام بدور از تحکم و یا تهدید و رودربایستی بین آنها با مردم محلی و بویژه عشایر وجود دارد. در راس آنها سید نصرالدین و یکی از پسران ارشد او متنفذترین فرد در بین مردم محلی هستند. با توجه به بررسی‌های به عمل آمده و سوال از کارشناسان محلی، این افراد در مواقع بحرانی مانند نزاع و مشکلات مالی پادرمیانی نموده و مشکل نیز حل می‌شود و در مجموع اخلاق و رفتار آنها مورد پسند ساکنین محلی است.

ی- پادرمیانی در متقاعد کردن برخی دامداران به همکاری

آنها در سه مورد پادرمیانی کرده‌اند: الف- متقاعد نمودن برخی دامداران به پذیرش پروژه قرق؛ ب- همکاری در مکانیابی معدودی از دامداران؛ و ج- مدارا با دامداران غیر مجاز.

ن- پیشنهادات در مورد قرق بهتر

حذف دامداران غیر مجاز هم از مراتع ییلاقی و هم از مراتع قشلاقی، مدیریت مناسب چرا بعد از پایان قرق، تامین مطلوب منابع آب و حتی علوفه دستی و برگزاری نشستهایی بین عشایر و اداره کل منابع طبیعی از پیشنهادات اصلی آنها بود.

4-5- ارزیابی نظرات دامداران در مورد قرق مراتع دالاهو

الف- تعداد دام و نوع حق چرا

- غالب دامداران اظهار داشتند که دام آنها شامل 200 تا 250 راس گوسفند، 10 تا 20 راس بز و نیز حدود 100 راس بره به همراه تعداد معدودی الاغ است. چند خانوار نیز گاو شیری داشتند؛
- غالب پرسش‌شوندگان دارای پروانه چرا بودند؛
- زمان استفاده از مرتع را اوایل فروردین تا اواسط مرداد ماه؛

- تقریباً نیمی از آنها اظهار داشتند که تعداد دام دامداران موافق قرق نه تنها افزایش نیافته، بلکه تا حدودی هم کاهش یافته است. در مقابل دامداران غیرمجاز و طوایف داراب که دارای تضاد در زمینه‌های متعددی با آنها هستند، دام خود را به شدت افزایش داده اند که در مواردی تا 800 راس به ازای هر خانوار می‌رسد.

ب- تغییرات پوشش گیاهی محدوده قرق نسبت به قبل

نتایج بررسی این گویه در جدول 4-5 درج شده است. بر این مبنای، تاثیرات قرق به طیف "زیاد" در مقیاس لیکریت نزدیکتر است (میانگین 3/87 با انحراف معیار 0/855). مبنای ارزیابی آنها تغییرات بوجود آمده در پوشش گیاهی بود. آنها به تحول پوشش گیاهی بر مبنای نام بردن از مهمترین آنها (با نام محلی) اشاره داشتند که تقریباً با نظر سران عشایر (بند ج 4-4) مشابهت داشت.

جدول 4-5- میزان تغییرات پوشش گیاهی محدوده قرق نسبت به قبل از دیدگاه دامداران*

طبقه کیفی	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم	میانگین □	انحراف معیار
تعداد	6	25	4	1	1	3/87	0/855
فراوانی (%)	16/2	67/6	10/8	2/7	2/7	-	-

*در مقیاس لیکریت: بسیار کم 1، کم 2، متوسط 3، زیاد 4 و بسیار زیاد 5

ج- عوامل کاهش علوفه مراتع دالاهو و مشکلات دامداری

به نظر آنان مهمترین عوامل کاهش علوفه مراتع دالاهو به ترتیب اهمیت چرای مفرط، تخریب مراتع قشلاقی، چرای زودرس، از بین رفتن مراتع میان‌بند و دامداران غیرمجاز است (جدول 4-6).

جدول 4-6- عوامل کاهش علوفه و مشکلات دامداری از دیدگاه دامداران

طبقه کیفی	چرای	چرای	تخریب مراتع	از بین رفتن	افزایش تعداد	دامداران چند	عدم نظارت
	زودرس	مفرط	قشلاقی	مراتع میان‌بند	دامدار	شغله و غیر مجاز	منابع طبیعی
تعداد	6	12	7	4	2	5	1
فراوانی (%)	16/2	32/4	18/9	10/8	5/4	13/5	2/8

د- منبع اطلاعات دامداران در مورد مرتع

دانش دامداران در مورد مرتع و دامداری به ترتیب اهمیت یادگیری از گذشتگان و تجربه شخصی خود در طول سالیان متمادی کوچ ذکر گردید. افراد جوانتر نیز به **مطالعه** و معدودی هم به کلاس ترویجی اشاره داشتند (جدول 4-7).

جدول 4-7- منبع اطلاعات دامداران در مورد مرتع

طبقه کیفی	تجربه شخصی	یادگیری از گذشتگان	مطالعه	کلاسهای ترویجی
تعداد	7	22	6	2
فراوانی (%)	19	60	16	5

و- انگیزه دامداران در موافقت با پروژه مرتع دالاهو

نتایج بررسی انگیزه دامداران در موافقت با قرق مراتع دالاهو در مقیاس لیکریت مورد ارزیابی قرار گرفت (جدول 3-8). بر این مبناء، پیروی از توصیه سران عشایر (در حد زیاد) به عنوان مهمترین عامل مجاب شدن دامداران در همراهی با اجرای برنامه قرق اعلام شد. لزوم احیاء مراتع نیز در مرحله بعدی (در حد کم و تا حدودی متوسط) انگیزه بعدی آنها بود. توصیه اداره منابع طبیعی و همکاری با سایر دامداران نیز مراحل بعدی بود (بسیار کم و تا حدودی کم) اعلام شد.

جدول 4-8- انگیزه دامداران در موافقت با پروژه مرتع مراتع دالاهو*

انگیزه	میانگین*	انحراف معیار
همکاری با سایر دامداران	1/276	0/463
توصیه بزرگان طایفه	3/946	0/880
لزوم احیاء تخریب مراتع	2/371	0/981
بر اساس توجیه اداره منابع طبیعی	1/351	0/483

*در مقیاس لیکریت: بسیار کم 1، کم 2، متوسط 3، زیاد 4 و بسیار زیاد 5

ی- منبع تعلیف دام در زمان قرق

منابع تامین علوفه به ترتیب اهمیت عبارت بود از استفاده از سامانه‌های عرفی سایر عشایر (با هماهنگی اداره کل منابع طبیعی)، خرید علوفه دستی شامل جو و کاه و نهایتاً استفاده از پسرچر مزارع گندم در دشت کردند اعلام شد.

ن- سایر موارد:

- قریب به اتفاق دامداران مورد مصاحبه به بهبود پوشش گیاهی اذعان داشتند؛
- بیم اصلی آنها از دامداران غیر مجاز و تعدادی از دامداران ایل داراب بود که در صورت نبود قرقبان و یا کم توجهی موجب چرای نامتعادل گردند؛
- از نظر آنان تداوم قرق منوط به حذف دامداران غیر مجاز، نظارت بر دامداران ایل داراب برای عدم چرای دام در سایر سامانه‌های عرفی و نظارت بیشتر اداره منابع طبیعی خواهد بود. این موارد دغدغه اصلی آنان بود؛ و
- نظر موافق آنان به ادامه قرق و یا چرای تاخیری منوط به مشورت با آنان و حل دغدغه‌هایشان بود.

4-6- نقش اداره منابع طبیعی شهرستان دالاهو

قرق منوط به حل دو بخش بغرنج و کلیدی یعنی مجاب کردن دامداران ذینفع و تمهیدات لازم برای چرای دام و تامین علوفه مورد نیاز آنها در زمان قرق است.

با توجه به ارزیابی شناسنامه پروژه قرق و بازدید از ادارات محلی، تمهیدات اتخاذ شده برای قرق مراتع دالاهو

توسط اداره کل منابع طبیعی استان کرمانشاه (به‌ویژه کارشناسان اداره منابع طبیعی شهرستان دالاهو) از سال

1384 به‌عمل آمده است.

اهداف قرق در چهار مورد به شرح زیر اعلام شده است:

- احیاء مراتع از بین رفته؛
 - اصلاح مراتع؛
 - خارج نمودن دامداران غیر مجاز و دام مازاد از مراتع؛ و
 - توسعه گیاهان دارویی، جنگلی و مرتعی منطقه
- مراحل انجام قرق به شرح زیر بوده است:

مراحل اجرایی مدیریت قرق اداره منابع طبیعی به شرح زیر بوده است:

- 1- تدوین شناسنامه طرح مرتعداری در مقیاس پلاک ثبتی. در این مرحله محدوده ثبتی پلاک‌های 31 و 32 با بر اساس اسناد ثبتی مشخص گردید (پیوست 1)؛
- 2- شناسایی دامداران ذیحق در چرای دام و دارای پروانه چرا. در این مرحله بر اساس فرم "شناسنامه مرتع" مشخصات دامداران ذیحق در چرا، تعداد و نوع دام مجاز، مشخصات مرتع؛ وضعیت اکولوژیکی، ظرفیت مرتع و زمان ورود و خروج دام در سالهای قبل از قرق مشخص گردید. از این اسناد برای شناسایی دامداران مجاز استفاده شد. زمان ورد و خروج مجاز دام به ترتیب 15 اردیبهشت و آخر تیر ماه هر سال بوده است (پیوست 2)؛
- 3- تبادل نظر با دامداران و سران عشایر و توجیه آنها بر اساس توصیه‌نامه سید نصرالدین و جلسه با عشایر. این مرحله نهایتاً منجر به تنظیم صورتجلسه تعهدات هریک از طرفین برای رعایت قرق شد (پیوست 3)؛
- 4- اطلاع رسانی رسمی و مستند قرق مراتع از طریق صدور آگهی قرق در روزنامه و تحویل آن به دامداران (پیوست 4)؛
- 5- مکانیابی اسکان و چرای دام عشایر موافق قرق در سامانه عرفی سایر دامداران بر اساس تعامل و جلب رضایت آنها (مشکل‌ترین مرحله کار)؛ و
- 6- ارزیابی تأثیرات قرق که بر اساس بازدید دوره‌ای کارشناسان اداره کل منابع طبیعی (پیوست 5) و مرکز تحقیقات انجام یافت. تعهدات مرکز تحقیقات در قالب قرارداد پژوهشی دو فقره پروژه خاص به ترتیب برای ارزیابی نظرات دامداران و سران عشایر (گزارش حاضر) و تأثیرات قرق بر خاک و پوشش گیاهی است.

بطور خلاصه بر اساس اظهارات قریب به اتفاق پاسخ‌دهندگان و بررسی میدانی، مشکلات آنها به شرح زیر است:

1- مشکل خرید علوفه که در حال حاضر مجبور به خرید کاه و جو هستند و مراتع مورد چرا کفاف دام آنها را ندارد؛

2- کمبود شدید منابع آب و حمل آب با تانکر به دلیل شرایط زمین‌شناسی منطقه. لازم به ذکر است که علی‌رغم شرایط مناسب اقلیمی و توپوگرافی، به دلیل کارستیک بودن منطقه و انحلال شدید آهک تشکیل دولین و لاپه (اشکال مناطق کارستیک)، هیچگونه چشمه یا منابع آبی در بالادست که همان منطقه قرق است شکل نمی‌گیرد و به همین دلیل دامداران مجبور به حمل آب با تانکر (قابل حمل با تراکتور) از چشمه‌های پایین‌دست با فواصل 15 تا 20 کیلومتری هستند. در این زمینه امور عشایری صرفاً یک سد خاکی کوتاه در فاصله 2 کیلومتری خارج از منطقه قرق تهیه نموده که کیفیت و کمیت آن چندان مناسب نیست. آنها از عدم کمک امور عشایری در آبرسانی و یا تهیه علوفه شدیداً گله‌مند بودند و گفتند که هریک بیش از دو دهه است که با سرمایه قابل توجهی عضو شرکت وابسته به امور عشایری هستند و از آنها حمایت نمی‌شود.

3- تضاد با دامداران غیر مجاز و در راس آنها با عشایر ایل داراب. آنها اظهار داشتند که هر ساله بخشی از قلمرو سامان عرفیشان مورد چرای دام دام ایل داراب قرار می‌گیرد و بیم زیادی از گسترش این موضوع به دلیل عدم حمایت و مداخله قانونی ادارات ذیربط دارند.

4- چرای غیرمجاز مراتع قشلاقی آنها، بویژه توسط دامداران محلی. برخی از این دامداران تحت پوشش کمیته امداد صاحب دام شده‌اند. نگرانی دیگر آنها تغییر کاربری این مراتع در قالب پروژه‌های تغییر کاربری و مالکیت منطقه قصرشیرین است (شکل 4-3).

4-7- پتانسیل اجتماعی عشایر منطقه برای مدیریت چرای محدوده قرق

از نظر اعتقادی، عشایر ذیحق در مراتع دالاهو از بزرگان خود فرمانبرداری دارند. در خلال مصاحبه به کرات و با افتخار پابندی خود را به موارد زیر به توصیه اکید سران خود ابراز نمودند و البته مشاهدات میدانی نیز موید نظرات آنها بود:

1- رعایت دقیق قرق مراتع دالاهو؛

2- پرهیز اکید از شکار کبک، روباه، خرگوش و خرس و هر نوع حیوان نادر موجود در منطقه؛

3- خودداری از شکستن درختان و زغال گیری و کندن بوته ها (بجز استفاده از شاخه های خشکیده و برخی

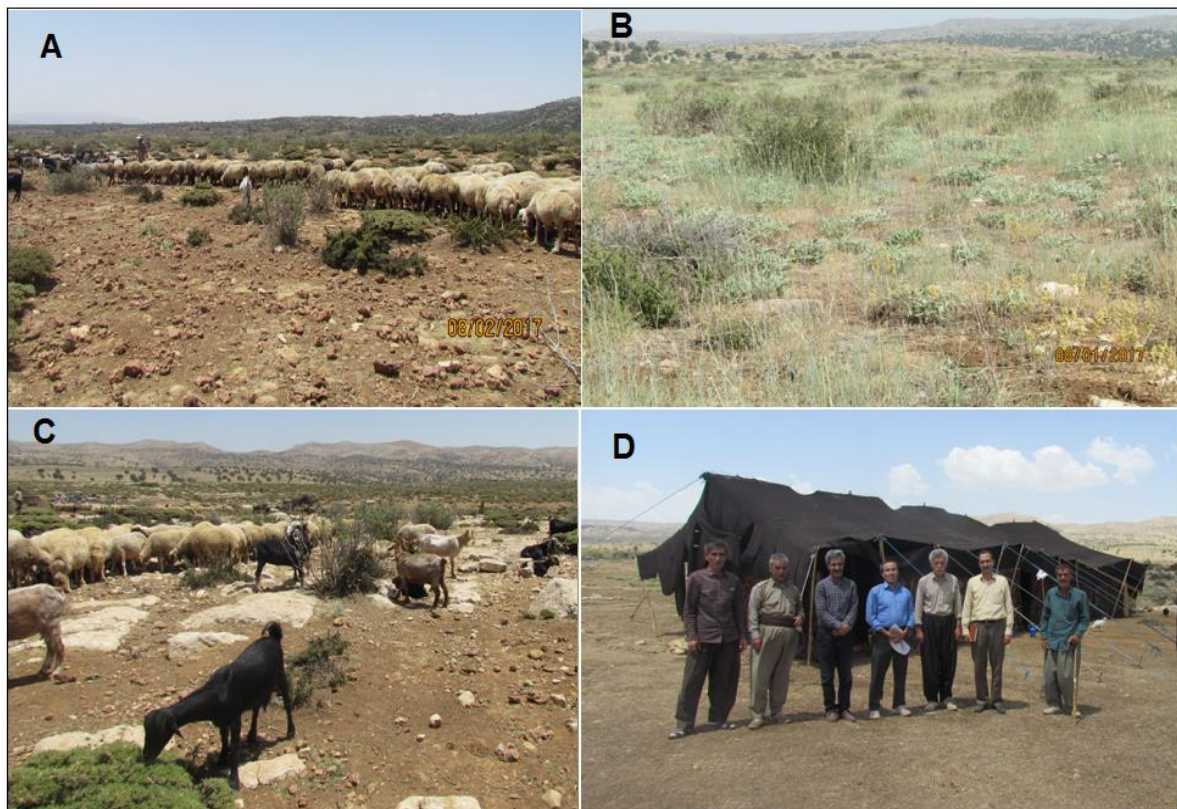
بوته ها برای پخت و پز)؛ و

4- پرهیز از نزاع با عشایر دیگر و الزام به پیگیری موضوع از راه قانونی مواقع درگیری و پیشامد ناگوار.

بر اساس مشاهدات میدانی، آثار هر سه محور محرز گردید. عشایر دقیقاً محدوده قرق را که با یک راه مالرو منتهی به سد آبخوار رعایت کرده بودند و دقیقاً آثار دام در سمت قرق این راه مشاهده نگردید (شکل 4-1). همینطور انواع پرندگان از جمله کبک در محدوده قرق به کرات دیده شد و خوشبختانه بر خلاف غالب مراتع و جنگل های مناطق کوهستانی مشابه، آثار شکار (پوکه تفنگ های شکاری) دیده نشد.

متأسفانه به دلیل تردد زیاد افراد بومی، برخی گیاهان منطقه از جمله نوعی آویشن، زو و گنور برای مصارف محلی کاملاً از بین رفته است و در زمانهای بازدید افرادی برای کندن این گیاهان مشاهده شدند.

بطور کلی این منطقه مناسب اعمال سیستمهای چرای دام هست و می توان با تکیه بر این پتانسیل نسبت به ارائه روشی موفق در کنار شناسایی الزامات لازم اقدام نمود.

شکل 3-4: چهار عکس در یک روز: چرای شدید مرتع قرق نشده (A)؛ مرتع قرق شده در سال چهارم (B)؛ تعلیف بز از گیاه گون خاردار به دلیل نبود گیاهان مرتعی خوشخوراک (B)؛ و بعد از مصاحبه با عشایر در کنار چادر آنها (D).

فصل پنجم

بحث

5-1- وضعیت کلی مراتع دالاهو بعد از قرق و پیامدهای آن

نمای کلی مراتع منطقه تحت چرا و محدوده قرق به ترتیب در سمت راست و چپ شکل 5-1 مشاهده می شود.

بر اساس بررسی ها و اندازه گیری مقایسه ای پوشش گیاهی و سطح خاک لخت مشخص شد که در **ابتدای شروع**

قرق (1392)، سطح خاک لخت بین 50 تا 70 درصد بود و در اواسط فصل چرا به بعد به ندرت آثاری از

گیاهان مرتعی کلاس یک و دو مشاهده می شد، اما تکرار پلات گذاری در سال چهارم نشان داد که:

1- سطح خاک لخت بطور قابل توجهی کاهش یافته است و در غالب موارد به کمتر از 10 درصد رسیده

است؛

2- گیاهان ارزشمندی از گندمیان از جمله انواعی از آگروپایرون و برموس به همراه پهن برگان علوفه ای از

جمله ماش، یونجه، شبدرهای یکساله، توت روباه در مراتع رشد و توسعه یافته است. همچنین شادابی و

فراوانی گونه های درختی مانند افرا، بلوط، آلبالوی وحشی نوعی سیب وحشی (به همین دلیل بخشی از

منطقه به دشت سیب معروف است)، گلابی وحشی، انواعی از گیاهان دارویی در محدوده قرق قابل

مشهود است؛

3- به دلیل شرایط زمین شناسی، توپوگرافی و اقلیمی بخش هایی محدود از منطقه مستعد تبدیل به پارک

طبیعی با فرصت گردشگری بوده که به نوبه خود منوط به مطالعات جامع تخصصی است؛

4- خاک منطقه غنی از ماده آلی است و آثار فرسایش در آن به ندرت یافت شد؛

5- منطقه مناسبی برای صنعت زنبورداری شده و در زمان بازدید بیش از 20 مورد زنبوردار در محل حضور

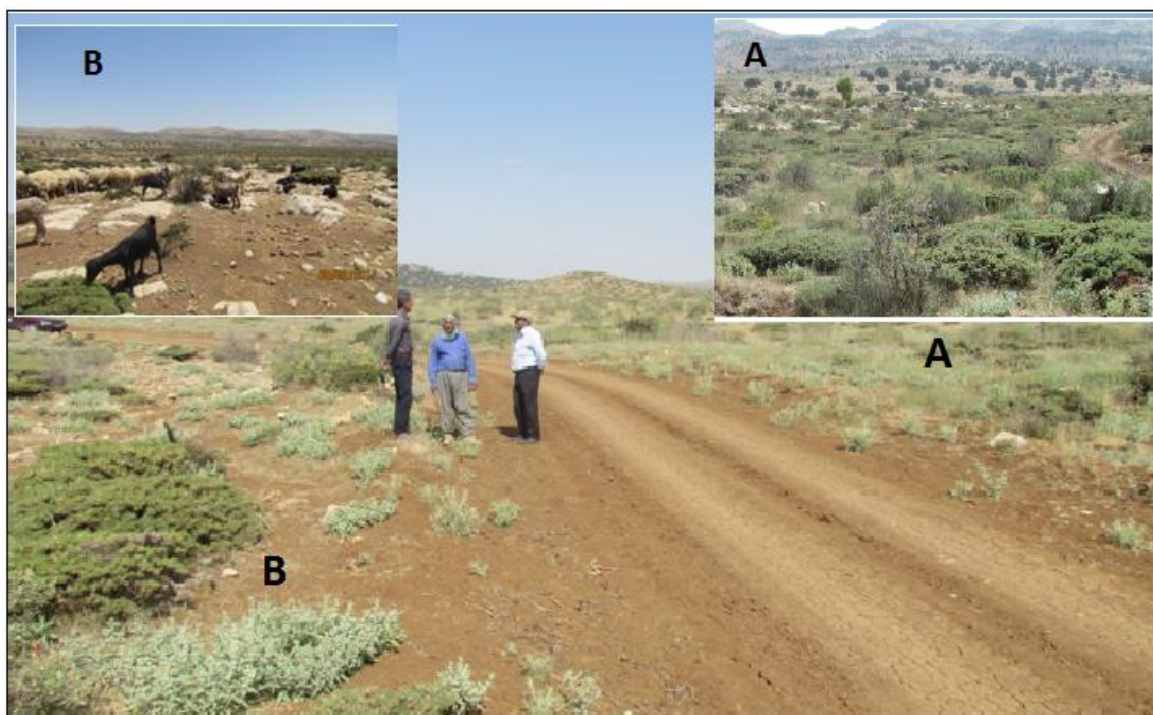
داشتند؛

- 6- محلی مناسب برای تحقیق و حتی توسعه گیاهان دارویی است و در سطح محدود نیز توسط اداره کل منابع طبیعی با استفاده از بذر گیاهان محدوده قرق کشت شده است. همچنین چند مورد طرح تحقیقاتی موسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع (پروژه‌های خاص مرکز تحقیقات کرمانشاه) در این محل در حال اجراست؛
- 7- جمعیت جانوران ارزشمندی چون کبک، روباه، خرس و کل در منطقه قرق رو به افزایش است؛ و
- 8- دامداران و سران عشایر آمادگی لازم برای تعامل بیشتر با اداره کل منابع طبیعی برای اعمال سیستم چرای تاخیری و انجام برنامه‌های مدیریت مرتع از جمله اقدامات اصلاحی از قبیل بذرکاری، قرق موقت و مواردی از این دست دارند.
- 9- این پیامدهای مثبت در واقع فرصتهای مغتنمی هستند که می‌توانند رویکردهای مناسبی برای سازگاری¹⁶ با تغییرات آب و هوایی در راستای حفظ تنوع زیستی توام با حفاظت کیفیت خاک قلمداد گردد. با توجه به نتایج این تحقیق، شاید میزان مشارکت و آگاهی عشایر (بویژه سران آنان) نادر باشد. اعلام آمادگی ذینفعان¹⁷ این مراتع در راستای مشارکت در مدیریت چرا می‌تواند الگویی مناسب برای تعادل دام و مرتع با تولیدات دامی کاملاً ارگانیک به دلیل معروفیت گوشت و روغن حیوانی منطقه نیز باشد. از سویی تبحر کارشناسان اداره منابع طبیعی شهرستان دالاهو در تعامل با عشایر منطقه را نیز نباید از نظر دور داشت.
- بنابر این با مدیریت مناسب و تعامل سه‌جانبه سران عشایر، اداره کل منابع طبیعی و عشایر زمینه استثنایی سازگاری با تغییرات اقلیمی از طریق حفظ تنوع زیستی، حفاظت خاک، تولید غذای سالم توام و ازدیاد درآمد دامداران (حمایت دولت در دستیابی بازار به محصولات ارگانیک آنها و کاهش هزینه‌های دامداری) فراهم آمده است. همچنین لازم است نقش قرق مراتع دالاهو در گردشگری محلی، زنبورداری، پایداری حیات وحش و ازدیاد

¹⁶ Adaptation approach

¹⁷ Stakeholders

گیاهان دارویی را نیز برشمرد. مجموعه این موارد از راهکارهای پایداری محیط زیست و حفاظت آب و خاک به همراه بهبود سطح معیشت جوامع محلی است (رحمان و همکاران، 2014؛ مورلو، 2014؛ کریتندن و همکاران، 2015؛ فائو، 2015؛ قاسمی عبدالملکی و همکاران، 1394؛ حشمتی و همکاران، 1396؛ قیطوری و همکاران، 1396).

شکل 5-1: محدوده قرق در نزدیکی اطراق عشایر سک سمت راه کاملاً قرق شده (A) و سمت دیگر تحت چرای دام (B).

5-2- قرق مراتع دالاهو تجربه‌ای ارزشمند تعامل همه دست‌اندرکاران و الگویی در خور توجه

نتایج این تحقیق نشان داد که قرق مراتع دالاهو علی‌رغم ایجاد محدودیت در چرای دام، به دلیل نظر مساعد سران عشایر، همکاری دامداران و تلاش کارشناسان اداره منابع طبیعی شهرستان دالاهو، موفق و منجر به پیامدهای مثبتی در ابعاد زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی شد. مهمترین دستاورد این پژوهش نقش تعامل

عشایر و سران آنها با اداره منابع طبیعی و لحاظ نمودن همه عوامل موثر در این زمینه است. مسلماً نظر موافق جامعه بهره‌بردار و تعامل با آنها اجتناب ناپذیر است. بر اساس بررسی‌های میدانی از مراتع و مصاحبه با دامداران و سران عشایر ذیحق در قرق دالاهو، مشخص شد که به ندرت چنین تعاملی بین دامداران، سران آنها و اداره منابع طبیعی وجود داشته باشد. به ندرت می‌توان هشت هزار هکتار از مراتع را برای مدت پنج سال با هماهنگی سه گروه سران عشایر، دامداران و اداره کل منابع طبیعی انجام داد.

دلیل این امر تضاد منافع دامداران و کشاورزان با منافع بلندمدت و زیست محیطی است. معیشت و نیازهای آنی آنها منوط به بهره‌برداری منابع طبیعی و عواید آنی است که در خانوارهایی که زیر خط فقر زندگی می‌کنند، شدیدتر است (الکوابا و همکاران¹⁸، 2004؛ رفیعی و همکاران، 2009).

نکته دیگر اینکه برنامه‌های بیولوژیک آبخیزداری بر خلاف روشهای مکانیکی نیاز به فراگیری فناوری و یا صرف هزینه زیاد برای جامعه بهره‌بردار ندارد و در صورت مجاب شدن ذینفعان، تداوم آن در قالب برنامه مدیریت چرا از جمله اعمال سیستم چرای مناسب دام، بسیار موثر است. در این روند نقش سران و رهبران محلی به دلیل داشتن نفوذ، احترام، سواد و یا توان مالی بیشتر در میان جامعه محلی خود، نقش کلیدی دارد.

در مقابل کنار گذاشتن مردم محلی نتیجه معکوس در بر دارد. به عنوان نمونه، برنامه‌های کلاسیک حفاظت خاک در آمریکا با محوریت سکوندی‌های وسیع در اراضی کشاورزی در ایالت‌های جنوبی گسترش یافت، بطوریکه سطح آن در 7 ایالت تا سال 1929 بالغ بر 283 هزار هکتار رسید و بعد از آن نیز به مراتع کم‌شیب مجاور تداوم یافت. در نهایت 50 میلیون هکتار از این اراضی تحت فرسایش قرار گرفت و یک کانون گرد و غبار تشکیل شد (پرتی و شه¹⁹، 2008). از سویی این کار برای کشاورزان که از مشارکت در ساخت، حفاظت و بازسازی برنامه‌ها کنار گذاشته شده بودند، جالب نبود. مهمتر از آن اینکه چنین اقداماتی با کاربرد ماشین آلات سنگین انجام شد که برای کشاورزان قابل دستیابی نبود و روی هم رفته آنها کنترلی بر این پروژه‌ها نداشتند. به تدریج

¹⁸Alqawabah

¹⁹Pretty and Shah

مخالفتها و نظرات متضاد به دلیل عدم کاربرد تکنیکهای مناسب و عدم سازگاری آن با شرایط محیطی نمایان و ریشه‌دار شد و چنین نتیجه شد که بحران فرسایش خاک نه تنها کاهش نیافت، بلکه بیشتر هم شد.

امروزه رویکردهای نوین آبخیزداری مبتنی بر مواردی چون "کمترین حد بر هم زدن نیم‌رخ خاک"²⁰ و "مدیریت پایدار بهره‌برداری از منابع طبیعی"²¹ استوار است. این رویکردها برای سازگاری با تغییرات اقلیمی با استفاده از توان و فرصتهای طبیعی و انسانی در مقیاس محلی استوار است (فائو، 2010). لازمه این کار ارزیابی دقیق از فرصت‌ها و تهدیدها در دو بعد طبیعی و جامعه محلی و لحاظ نمودن آنها در مدیریت جامع آبخیزداری²² است. در مرحله بعد تمام برنامه‌ریزی‌ها و اقدامات نیز با همین محورها انجام خواهد شد.

با توجه به این موارد، مدیریت چرای دام در سطح اکوسیستمهای وسیع و ارزشمندی چون مراتع دقیقا در همین راستا قرار دارد.

عدم همراهی و یا مشارکت ضعیف جامعه بهره‌بردار همواره یکی از چالشهای کلیدی و موثر در عدم موفقیت برنامه‌های تعادل دام و مرتع بوده است. بنابراین هر نوع زمینه و فرصتی را باید مغتنم شمرد. نتایج این تحقیق نشان داد که در مواردی دانش و تجربه برخی مردم محلی و بزرگان آنان به برکت رسانه‌های جمعی و شبکه‌های اطلاع‌رسانی به حدی است که آنان را نگران منابع ارزشمند آب، جنگل و مرتع نموده است.

5-3- پیشنهادات

در واقع ایجاد مشارکت دامداران در اجرای برنامه قرق نتیجه توصیه فرد متنفذ و معتبری چون سید نصرالدین حیدری و اداره منابع طبیعی بوده است. البته بطوریکه اشاره شد، سفارش بزرگان عشایر منطقه فراتر از قرق بوده

²⁰Soil Disturbance

²¹Sustainable Natural Resources Utility

²²Integrated Watershed Management

و خودداری از شکار حیات وحش، همکاری در مهار آتش‌سوزی و نهایتاً پیشنهادات و اعلام آمادگی در مدیریت چرا و کنترل بیماری انگلی جنگل‌های بلوط منطقه (دارواش) نیز به عنوان فرصت‌هایی ارزشمند بایستی مغتنم شمرده شوند. ندرت در مناطق دیگر وجود دارد. این در حالیست که در مناطقی دیگر تخریب جنگل و مرتع به اشکل و مقیاس‌های مختلف ادامه دارد. در مواردی تا حد امکان سطح جنگل و مرتع شخم زده می‌شود، آتش‌سوزی و زغال‌گیری با شدت ادامه دارد، شکار پرندگان و جانوران توسط افراد متنعم و در عین حال غیر مسئول ادامه دارد که پوکه‌های شکار بویژه در فصل بهار و زمستان دیده می‌شود. بنابر این اداره کل منابع طبیعی و حتی سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری می‌تواند با الگوبرداری از این مورد برنامه‌ریزی مناسب برای شناسایی موارد مشابه اقدام نماید.

ارزیابی پیامدهای اقتصادی و زیست‌محیطی قرق مراتع دالاهو نیز در قالب ارزیابی اثرات آن بر تنوع پوشش گیاهی و بهبود شاخص‌های کلیدی خاک از جمله ماده آلی، پایداری خاکدانه، رطوبت و پایداری خاک نیز موضوع تحقیق تحقیق جداگانه‌ای است که لازم است خلاصه نتایج آن در قالب برنامه‌های آموزشی-ترویجی به اطلاع سران و دامداران عشایر منطقه رسانده شود. در این میان تأثیرات مثبت حاصله بر این امر موجب واقف شدن بیشتر آنها به نتایج قرق و متعاقباً مدیریت چرای دام خواهد شد. لازم است آنها نیز مدیریت مشارکتی منابع طبیعی یکی از پیشنهادها را تحقق توسعه پایدار در جوامع به‌شمار می‌آید، چراکه در مکانیسم‌ها و استراتژی‌های تصدی‌گری منابع طبیعی مجموعه‌های مختلفی دخالت دارند.

در حوزه دهها گونه گیاهی مرتعی و جنگلی ارزشمند وجود دارد که با قرق از انقراض نجات یافته‌اند. استفاده از ظرفیت گردشگری، زنبورداری، محصولات فرعی، تولید محصولات دامی ارگانیک توأم با خدمات بیمه‌ای برای دامداران می‌تواند زمینه مشارکت بیشتر به همراه بهبود سطح معیشت و درآمد اقتصادی آنها را فراهم آورد.

منابع مورد استفاده

- 1- اطهری، ز.، پزشکی‌راد، غ.، عباسی، ع. و علی‌یگی، ا.ح. 1396. گزارش فنی "چالش‌های فراروی مدیریت حوزه‌های آبخیز کشور با بهره‌گیری از فن دلفی. پژوهشنامه مدیریت حوزه آبخیز، ۸ (۱۵): 268-279.
- 2- بابایی فینی، ا. و علیجانی، ب. 1392. تحلیل فضایی خشکسالی‌های بلند مدت ایران. پژوهش‌های جغرافیای طبیعی، 45 (3): 1-12.
- 3- باقریان کلات، ع.، انگستری، ح. و زارع، ش. 1384. بررسی و ارزیابی عملکرد فنی طرح آبخیزداری حوزه آبخیز کاخک؛ پژوهشکده حفاظت خاک و آبخیزداری.
- 4- بی‌نام. 1396. سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری، پایگاه اطلاع‌رسانی پیام طبیعت. www.firw.org.ir.
- 5- بی‌نام. 1392. مرکز آمار ایران، 1392. سالنامه آمار، مساحت جنگل‌ها، مراتع و پدیده‌های بیابانی کشور www.amar.org
- 6- پیوندی‌زاده، ا. ب. 1385. بی‌توجهی به آبخیزداری. روزنامه خراسان، شماره 16448، ص 5. ترس.
- 7- تیموری، ع. قربانی، م. 1386. کاربرد مدل MPSIAC در ارزیابی تاثیر عملیات آبخیزداری بر میزان فرسایش. همایش ملی علوم و مهندسی آبخیزداری با محوریت مدیریت حوزه آبخیز 11 و 12 اسفند، (4).
- 8- حشمتی، م.، قیطوری، م.، پرویزی، ی.، احمدی، ا.، شیخویسی، م.، سلسمانی، ح.، پیروزی‌نژاد، ن. عربخدری، م.، حسینی، شادمانی، ع. و محمدی‌شکوه، ا. 1396. ارزیابی اثرات سامانه جمع‌آوری رواناب و قرق بر ذخیره‌طوبت و پوشش سطح زمین در جنگل‌های زاگرس در استان کرمانشاه. علوم و مهندسی آبخیزداری ایران (نوبت چاپ).
- 9- جامعه مهندسان مشاور ایران 1392. مدیریت یکپارچه حوزه آبریز تالاب‌ها، فصلنامه مهندسن مشاور، شماره 62، زمستان 92.
- 10- خسرو شاهی، م. 1392. زوال اکوسیستم هایجنگلیشروع شده است قابل مشاهده در سایت: <http://www.isaforestry.ir>
- 11- خوبفکر، ح. 1380. بررسی اثرات اجتماعی-اقتصادی عملیات آبخیزداری
- 12- دوامی، پ. (1378). گذر به پایداری. آموزش مهندسی و نیازها در ایران، مجله آموزش مهندسی ایران، شماره 1 بهار 1378.
- 13- دهدشتی‌زاده، م. و شعاعی، م. 1385. نقش اقدامات مکانیکی و بیومکانیکی آبخیزداری در کاهش و کنترل سیلابهای حوزه B2 (سدزاینده‌رود). اولین همایش منطقه‌ای بهره‌برداری از منابع آب حوزه‌های کارون وزاینده‌رود (فرصتهاوچالشها)، دانشگاه شهرکرد، شهریور 1385
- 14- ساتلر، ناگل، 2009 فاکتور مؤثر بر پذیرش عملیات حفاظت خاک.
- 15- شبیری، س.ا.، و تحیحخواه، ع. 1392. بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت جنگل نشینان محلی در مدیریت پایدار منابع جنگل) مطالعه موردی: منطقه گاور، شهرستان گیلانغرب. اولین همایش سراسری کشاورزی و منابع طبیعی پایدار.
- 16- فال‌سلیمان، م. و حجی‌پور، م. 1394. برنامه‌ریزی استراتژیک بخش‌های اقتصادی در راستای توسعه منطقه‌ای بابره‌گیری از مدل SWOT مطالعه موردی: بخش صنعت و معدن در استان خراسان جنوبی. مسکن و محیط روستا، 150 (12): 89-100.
- 17- عابدی سروستانی، ا. 1394. بررسی نقش وجایگاه مشارکتی شوراهای محلی در حفاظت از منابع طبیعی نشریه حفاظت و بهره‌برداری از منابع طبیعی جلد چهارم، شماره اول. <http://ejang.gau.ac.ir>

- 18- قیطوری، م.، پرویزی، ی.، حشمتی، م.، احمدی، ا.، حصادی، ه. و محمدی شکوه، ا. 1396. مقایسه کارایی بهره‌برداریه‌های مختلف از مراتع برترسیب کربن در استان کرمانشاه. تحقیقات مرتع و بیابان ایران (نوبت چاپ 96).
- 19- علوی‌زاده، ا. م.، 1386. الگوهای توسعه اقتصادی- اجتماعی با تاکید بر توسعه پایدار روستایی در ایران. فصلنامه اطلاعات سیاسی اقتصادی، شماره 245-246.
- 20- محمود پور، ا.، 1393. پروژه مدیریت چندمنظوره جنگل‌های هیرکانی پایداری خدمات زیست بومی برای نسل‌های آتی، خبرنامه، سال اول، شماره 2، مردادماه 93.
- 21- موسسه توسعه روستایی ایران. 1381. توسعه روستایی، مجموعه گزارش‌های چالش‌ها و چشم‌اندازهای توسعه ایران.
- 22- مرکز آمار ایران، 1392. سالنامه آمار، مساحت جنگل‌ها، مراتع و پدیده‌های بیابانی کشور www.amar.org
- 23- نصری، م.، فیض‌نیا، س.، جعفری، م.، احمدی، ح. و سلطانی، س. 1390. بررسی آماری تغییرات رسوب معلق و تحلیل عوامل موثر (مطالعه موردی: ایستگاه مندرجان). مرتع و آبخیزداری 64(1): 95-106
- 24- یزدانی امیری، م.؛ جلالیان، ح. و پری زنگنه، ع. 1386. ارزیابی عملکرد اجتماعی- اقتصادی و زیست محیطی طرح‌های آبخیزداری (مطالعه موردی: طرح سامان دهی زنجان رود، همایش ملی جغرافیا و آمایش سرزمین، همدان، دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان).
- 25- Allen, C.C, Macalady A.K, Chenchouni, H., Bachelet, D., McDowell, M., Vennetier., M.,
- 26- Kitzberger, T., Rigling, A., Breshears¹, D., 2010. A global overview of drought and heat-induced tree mortality reveals emerging climate change risks for forests. *Forest Ecology and Management*, 259 (4): 660-684.
- 27- Ahmadvand, M. and Karami, E. 2009. A social impact assessment of the floodwater spreading project on the Garahbygan Plain, Iran. *Environmental Impact Assessment*, 29: 126-136.
- 28- Alemayehu, F., Taha, N. and Nyssen, J. 2009. The impacts of watershed management on land use and land cover dynamics in Eastern Tigray (Ethiopia). *Resources, Conservation and Recycling*, 53 (7): 192-198.
- 29- Badripour, H. 2006. Country Pasture/Forage Resource Profile, Islamic Republic of Iran, FAO publication, Italy, Rome.
- 30- Crittenden, N.P., Heinen, M., Balen, D.J.M. and Pulleman, M.M. 2015. Soil physical quality in contrasting tillage systems in organic and conventional farming. *Soil and Tillage Research*, 154: 136-144.
- 31- Debarry, P.A. (2004). *Watershed; Processes, Assessment, and Management*. John Wiley & Sons Publisher, Chichester.
- 32- FAO, 2015. Building a common vision for sustainable food and agriculture, principle and approaches. E-ISBN 978-92-5-108472-4 (PDF), Rom.
- 33- FAO. 2010. Global Forest Resources Assessment 2010, Forestry Paper, Main report (163)FAO,
- 34- Haileslassie, A.P., J.A. Veldkamp, E., Teketay, D. and Lesschen, J.P. 2005. Assessment of soil nutrient depletion and its spatial variability on smallholders; mixed-farming systems in Ethiopia. *Agri. Ecosys. Environ* 108:1-16.
- 35- Heshmati, M., Arifin, A., Majid, N.M. and Shamshuddin, J. 2013. Land Degradation and Preventive Measures from the Perspective of the Stakeholders. *American Journal of Applied Sciences* 10 (9): 1061-1076.
- 36- Ho, P. and Azadi, H. 2010. Rangeland degradation in North China: Perceptions of pastoralists. *Environmental Research*, 110:302-307.
- 37- Morello, L. 2014. Unploughed fields take edge off heatwaves. No-till agriculture could cool

- 38- Europe's hottest days by up to two degrees. Nature, doi:10.1038/nature.2014.15438.
- 39- Pretty, J. and Shah, P. 2008. Making Soil and water conservation sustainable; from coercion and control to partnerships and participation. Sustainable Agriculture and Food (vol.I) (in edi. Pretty, J) , eartscan press, London. 375-402.
- 40- Sardf, south African rural development framework. 2005. "report":available on <http://cbdd.wsu.edu/kew/content/tr501>.
- 41- Rafiee-emam, A., Fakhri, F. and Rafieiemam, A. 2005. Desertification vulnerability in Varamin Plain, Iran, www.gisdevelopment.net/application/environment.
- 42- Rehman, O., Rashid, R., Kausar, R. and Alvi, S. 2014. Microcatchment Techniques For Efficient Utilization Of Stored Rain Water In Gullied Lands. Intl J Agri Crop Sci. 7 (13), 1304-1311.
- 43- Turkelboom, F. 2003. An integrated natural resources management (INRM) framework for coping with land degradation in dry areas *International Center for Agricultural Research in the Dry Areas (ICARDA), Aleppo*.
- 44- Valentin, C., Poesen J. and Li, Y. 2005. Gully erosion: Impacts, factors and control. CATENA, 63:132-153.
- 45- Whitmarsh, D. and Palmieri, M.G.2009. Social acceptability of marine aquaculture: The use of survey-based methods for eliciting public and stakeholder preferences. Marine Policy 33: 452–457.
- 46- World Bank. 2005. Islamic Republic of Iran: Cost Assessment of Environmental Degradation. *Rural Development, Water and Environment Department*.
- 47- Zutshi, A., Sohal, A. s., 2005. Integrated Management System. Journal of manufacturing technology Management, 16(2), 211-232.

پیوست‌ها

پیوست 1: نمونه جلد شناسنامه طرح مرتعداری مراتع تحت قرق دالاهو

بسمه ندایی
وزارت جهاد کشاورزی
سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور
دفتر طرح و برنامه و آمار
گروه نظارت و ارزشیابی

شناسنامه طرح / پروژه بخشهای:
قرق مرغ سیاهانه دالاهو ۳۱

۱- مرتع و ییلاق
۲- جنگلهای خارج از شمال
۳- جنگلهای شمال کشور
۴- حفاظت و امور اراضی

تجربه کننده:
گروه نظارت و ارزشیابی

با دستنویس:
۱- اعضای ستاد نظارت و ارزشیابی ادارات کل منابع طبیعی استانها
۲- نمایندگان دیگر ستادی

پیوست 2: شناسایی دامداران ذیحق در چرای دام و دارای پروانه چرا

09/24/2017

09/24/2017

پیوست 3: نمونه صورتجلسه توافق با دامداران و تعهدات متقابل آنان و اداره منابع طبیعی

41034160

19/17/2017

پیوست 4: نمونه اعلام رسمی قرق دلاھو

((اطلاعیه))

به: تمام بهره برداران مراتع کولسه و هانه گاوان - نورمیری - چقاموین و بنفشه - بان بهلول

از: اداره منابع طبیعی و آبخیزداری شهرستان دالاهو

با سلام

احتراما "بدینوسیله به اطلاع شما دامداران می رساند که با توجه به تصمیم کمیته فنی اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری

استان کرمانشاه و پیرو آگهی قرق مندرج در روزنامه جمهوری اسلامی - ویژه غرب صفحه ۳ شماره ۱۰۱۹۸ مورخ

۹۳/۹/۲۷ که تصویر آن پیوست می باشد و در خصوص قرق مرتع قوشجی باشی دالاهو پلاک ۳۲ به مساحت ۳۱۹۳ هکتار

حدودات ذکر شده در آگهی فوق از سال ۹۴ لغایت ۹۷ قرق اعلام و هرگونه چرای دام در محدوده مذکور ممنوع و

متخلفین برابر قوانین و مقررات برخورد خواهد شد.

اطلاعیه قرق مرتع پلاک ۳۲ دالاهو

مورخه ۹۳/۱۰/۱۰

به اطلاع دامداران منطقه دالاهو می رساند که در راستای حفظ مراتع منطقه دالاهو و احیای پوشش گیاهی منطقه میزان ۳۱۹۳ هکتار از مراتع ضعیف شده دالاهو (به دلیل چرای بیش از حد دام) در پلاک ۳۲ تا احیای کامل مرتع و مستقر شدن پوشش گیاهی مناسب "قرق" اعلام میشود لذا جهت حفظ و احیای مراتع از آوردن دامها به مراتع خودداری شود بدیهی است با متخلفین برابر قوانین برخورد خواهد شد.

اطلاعیه قرق مراتع دالاهو

مورخه ۱۳۹۲/۹/۹

به اطلاع دامداران منطقه دالاهو می‌رساند که در راستای حفظ مراتع منطقه دالاهو و احیای پوشش گیاهی منطقه میزان ۵۰۰۰ هکتار از مراتع ضعیف شده دالاهو (به دلیل چرای بیش از حد دامها) تا احیای کامل مرتع و مستقر شدن پوشش گیاهی مناسب، "قرق" اعلام می‌شود. لذا جهت حفظ و احیای مراتع از آوردن دامها به مراتع خودداری شود، بدیهی است با متخلفین برابر ضوابط برخورد خواهد شد.

شماره ۱۸۰۷ - سال بیست و چهارم - پایتخت

شماره ۷ - پنجشنبه ۲ مرداد ۱۳۹۲

آگهی قرق

به استناد ماده ۵۰ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع کشور و به منظور احیاء جنگل‌های سوخته و عرصه‌های منابع طبیعی که بی‌رویه بهره‌برداری و مخروبه گردیده و بند ۸ صورتجلسه کمیته فنی اداره کل منابع طبیعی استان کرمانشاه مورخه ۹۲/۶/۲۷، مراتع مشروح ذیل در حوزه‌ی استحفاظی شهرستان دالاهو و قصر شیرین با مشخصات و حدودات اربعه در جدول، مربوطه برای مدت ۵ سال در فصل ییلاقی و قشلاقی از سال‌های ۹۳-۹۲ لغایت ۹۶-۹۷ قرق اعلام و هر گونه دخل و تصرف در مراتع یادشده ممنوع است متخلف از جهت قطع اشجار طبق مقررات این قانون تعقیب و برای چرای دام در محدوده مندرج به پرداخت غرامت برای هر رأس دام در روز برابر ضوابط و به پرداخت خسارت وارده به منابع ملی قرق شده محکوم خواهد شد.

ردیف	استان	شهرستان	مرجع	مساحت (هکتار)	نوع بهره‌برداری	نوع مراتع	ملاحظات	نوع مراتع	نوع مراتع
۱	کرمانشاه	دالاهو	سیاحانه	۵۰۲۳	۱۳۷۲	ییلاقی	قله حصار خشک - پیاپی کس - قله کوه یزید - قله دماغ خوک - اراضی پشت لنگ لهاب	جنوب اراضی کس - سرخه‌یزه - کس - سه پرگه - کوه شان - بند داروش	کل کس - برکتی تلاوتان - یازقلی - اراضی لوروش پاشی
۲	کرمانشاه	قصر شیرین	جبل علی‌خانودی	۳۸۰۰	۱۳۸۰	قشلاقی	رودخانه کنگاوکشی	مرتفع رونه ولد - مرز ایران و عراق - رودخانه کنگاوکشی	مرتفع چقاشر - مرتفع دوآب
۳	کرمانشاه	قصر شیرین	چقاشر	۱۲۰۰	۱۳۸۲	قشلاقی	چم دام	مرز ایران و عراق - چشمه آب شور	جاده سلیمان - کشته - مرتفع رونه - رونه ولد - سان ویا
۴	کرمانشاه	قصر شیرین	سان ویا	۸۷۰	۱۳۸۸	قشلاقی	رودخانه چم دام	مرز ایران و عراق - مرتفع چقاشر	مرتفع وولین - عرف بنگ رضایی

۱۰۸۹۳ هکتار

09/17/2017

09/17/2

به استناد ماده ۵۰ قانون حفاظت و بهره برداری از جنگل ها و مراتع کشور و به منظور احیاء جنگل های سوخته و عرصه های منابع طبیعی که بی رویه بهره برداری و مخروبه گردیده و بند ۷ صورت جلسه کمیته فنی اداره کل منابع طبیعی استان کرمانشاه مورخه ۱۳/۹/۳۹۳، مراتع کولسه - هانه گاوانه - بان بهلول - چقاموین - بنفشه در حوزه استحفاظی شهرستان دالاهو با مشخصات و حدودات اربعه در جدول ذیل به مدت ۴ سال در فصل ییلاقی از سال ۹۴ لغایت ۹۷، قرق اعلام و هر گونه دخل و تصرف در مرتع ذکر شده ممنوع است متخلف از جهت قطع اشجار طبق مقررات این قانون تحت تعقیب و برای اجرای دام در محدوده مندرج به پرداخت غرامت برای هر راس دام در روز برابر با ضوابط و مقررات به پرداخت خسارت وارده به منابع ملی قرق شده محکوم خواهد شد.

ردیف	استان	شهرستان	مرتع	مساحت (هکتار)	پلاک	نام پلاک	نوع مرتع	شمال	جنوب	غرب	شرق
۱	کرمانشاه	دالاهو	کولسه، هانه گاوانه، بان بهلول، چقاموین، بنفشه - بزرگ	۳۱۹۳	۳۲	دشت سیب و ...	ییلاقی	کوه حمیل کریمخان، حمیل خشک و قله کوه بهلول، چم چه کله	مراتع دشت سیب	آبریز قلعه لار کوجه و بزرگ	کوه آفتابی بزرگ و مراتع گوران

جمهوری اسلامی - ویژه عرب

ص

۱۵۱۹۸ ۹۳/۹/۳۷ - شماره

پیوست 5: نمونه فرم ارزیابی سالانه قرق توسط کارشناسان اداره کل منابع طبیعی استان کرمانشاه

فرم بازدید : در قرق مراتع استان دالاهو

تاریخ : ۹۲/۷/۲۰۱۷

از منطقه طرح قرق به عمل آمده که موارد ذیل قابل ذکر است :

۱- ری : محدوده قرق مراتع دالاهو ۳۰۰ هکتار

۲- ری : قرق مراتع بهرستان : ۱۰۰ هکتار دره شاد ۱۰۰ هکتار

۳- ری : قرق مراتع بهرستان : ۱۰۰ هکتار دره شاد ۱۰۰ هکتار

نقاط ضعف :

محدود بودن تعداد مراتع بهرستان : ۱۰۰ هکتار دره شاد ۱۰۰ هکتار

نحوه میزان مشارکت بهره برداران :

محدود بودن مراتع بهرستان : ۱۰۰ هکتار دره شاد ۱۰۰ هکتار

اثرات اجرایی پروژه در طرح :

وضعیت کیفی مورد بازدید :

دره شاد : ۱۰۰ هکتار دره شاد ۱۰۰ هکتار

پیشنهادهای لازم جهت برقراری ریز و اجرای پروژه ها :

۱- استفاده از قرق مراتع : ۱۰۰ هکتار دره شاد ۱۰۰ هکتار

۲- مشارکت بهره برداران : ۱۰۰ هکتار دره شاد ۱۰۰ هکتار

۳- مشارکت دامداران : ۱۰۰ هکتار دره شاد ۱۰۰ هکتار

فرم بازدید : در قرق مراتع استان دالاهو

تاریخ : ۹۲/۷/۲۰۱۷

از منطقه طرح قرق به عمل آمده که موارد ذیل قابل ذکر است :

۱- ری : محدوده قرق مراتع دالاهو ۳۰۰ هکتار

۲- ری : قرق مراتع بهرستان : ۱۰۰ هکتار دره شاد ۱۰۰ هکتار

۳- ری : قرق مراتع بهرستان : ۱۰۰ هکتار دره شاد ۱۰۰ هکتار

نقاط ضعف :

محدود بودن تعداد مراتع بهرستان : ۱۰۰ هکتار دره شاد ۱۰۰ هکتار

نحوه میزان مشارکت بهره برداران :

محدود بودن مراتع بهرستان : ۱۰۰ هکتار دره شاد ۱۰۰ هکتار

اثرات اجرایی پروژه در طرح :

وضعیت کیفی مورد بازدید :

دره شاد : ۱۰۰ هکتار دره شاد ۱۰۰ هکتار

پیشنهادهای لازم جهت برقراری ریز و اجرای پروژه ها :

۱- استفاده از قرق مراتع : ۱۰۰ هکتار دره شاد ۱۰۰ هکتار

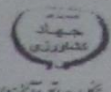
۲- مشارکت بهره برداران : ۱۰۰ هکتار دره شاد ۱۰۰ هکتار

۳- مشارکت دامداران : ۱۰۰ هکتار دره شاد ۱۰۰ هکتار

پیوست 6: توصیه سید نصرالدین حیدری به بخشی از دامداران دائر بر همکاری و تعامل با منابع طبیعی

جمهوری اسلامی ایران
پاسخه تعالی

سازمان نظام مزارع و دامپروری کشور
اداره کل منابع طبیعی گیلان

تاریخ: ۱۳۹۲/۷/۱۶
شماره: ۵/۱۸۱۶
بازرسی: ندارد

۱۳۹۲ سال حماسه سیاسی و اقتصادی - (مقام معظم رهبر)

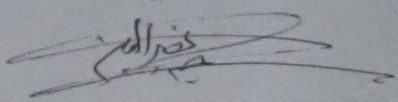
هفته نیروی نظامی مبارک باد

خدمت گرامی جناب آقای سید نصرالدین حیدری

سلام علیکم !

احتراما " به استحضار می رساند این اداره در راستای حفاظت از عرصه های مراتع دالاهو و احیای پوشش گیاهی از بین رفته این مراتع که بیم آن می رود که خدمات جبران ناپذیری به این مناطق وارد شود قصد دارد بخشی از مراتع صدمه دیده واقع در پلاک ۳۱ موسوم به سیاهانه دالاهو را به میزان ۵۰۲۲ هکتار را به مدت ۵ سال قرق و مورد احیا و تقویت پوشش گیاهی قرار دهد لذا خواهشمند است پیرو هماهنگی های قبلی و کسب نظر جنابعالی مبنی بر این اقدام مقید، امر به همکاری لازم دامداران ذیحق، در پلاک فوق جهت اجرای موفقیت آمیز این طرح فرمایید. قبلا از تشریک مساعی و همراهیهای بیدریغ جنابعالی با اداره منابع طبیعی شهرستان، در حفاظت و حراست از عرصه های ملی قدردانی میگردد.

باسم خداوند
محضر دادار حرم سیاهانه دالاهو
پلاک ۳۱ - ۱۴۱ می دارم باتوجه به شرایط
صحرایی و جبرانی در جهت حفظ و صیانت
دامهای قنای طبیعی از بردن دام به
منطقه فوق ممنوع داردی کنید

 سید نصرالدین حیدری
 رئیس اداره منابع طبیعی و دامپروری
 شهرستان دالاهو

09/17/2017

سیدان جمهوری اسلامی - بی شریک منابع طبیعی - گیلان: ۷۲۵۰۵۱۵۵۵۵ - گیلان: ۷۲۵۰۵۵۵۵۵ - گیلان: ۷۲۵۰۵۵۵۵۵ - گیلان: ۷۲۵۰۵۵۵۵۵

تلفن: ۷۲۵۰۵۵۵۵۵ - فکس: ۷۲۵۰۵۵۵۵۵ - پستی: ۷۲۵۰۵۵۵۵۵ - کد پستی: ۷۲۵۰۵۵۵۵۵ - کد ملی: ۷۲۵۰۵۵۵۵۵

Email: www.Kermanshah@frw.org.ir http://www.ksh-Frw.ir

Abstract

Despite the efforts of the forest and rangeland organization, the rangelands of Iran are suffering from severe degradation agents mainly grazing, converting to other landuses, arson and wild fires as well as plant removal by local people for by products utilities. Furthermore, weak or negative participation of local inhabitants cause ineffectiveness of some reclamation measures such as grazing exclusion and grazing management. Thus, it is crucial that the ideas and experiences of local inhabitants are considered throughout planning and applying of rangeland projects, particularly during. The nomads should be considered in rangeland management, because their livelihoods completely are depends on rangelands and forage production. This study was conducted in Dalahoo rangeland (DR) of Kermanshah province, Iran. The objective was to evaluate the nomads and herders incentive to participate in grazing exclosure in Dalaho rangeland (GEDR). The research carried out within four steps including data collection; interviewing nomad leaders; interviewing herders and nomads; and discussion with administrative local office. The responders interviewed about the effects of rangeland excuser program and their incentive to approving that using the questionnaire. The results revealed that DR before exclusion was degraded due to heavy and early grazing, so that bare soil was about 50 -70% and dominated by un-palatable plant species. The grazing exclusion covered about 8000 ha that was done with participatory of stakeholders mainly nomads and their leaders. The intervention of the famous leader convinced them to assign GEDR agreement. He also forbade hunting wildlife. We explored that the ideas, experiences and opinions of nomads' leaders are more valuable for sustaining environments, grazing system and nomads' livelihoods. Both nomads and their leaders were worried about conflict with illegal herders. In opinions of respondent decline in winter-range and forage prices cause improper grazing. However, 74% of respondent believed that DR is rehabilitated by GEDR. We found that their indigenous knowledge about animal grazing and rangeland is inherited

from their ancestors. Finally, they agreed GEDR through advice of tribal leaders, their field observation and meeting with natural resources office, respectively. They demonstrated that during GEDR, forage supply sources for their animal were managed by local office, hence; they had bought a parts of their needed forage. Natural resources office of Dalaho solved some problems and conflicted as well as monitoring and inventory of GEDR. It is concluded that, GEDR contributed in significant rehabilitation of valuable vegetation, recovery of wildlife, soil conservation, by production, beekeeping and local tourism, so that sustaining both rangeland and grazing need to participation of all stakeholders.

Key Words: Authorized Herders; Dalahoo Rangeland; Nomads Leader; Vegetation Cover

**MINISTRY OF JAHAD – E- AGRICULTURE
RESEARCH AND EDUCATION ORGANIZATION**

**SOIL CONSERVATION AND WATERSHED
MANAGEMENT RESEARCH INSTITUTE**

**PROJECT TITLE: Assessment of Nomads and Herders Incentive to Participate
in Grazing Exclusion in Dalahoo Rangeland, Kermanshah Province, Iran**

RESEARCHER: Mosayeb Heshmati

RESEARCH NO: 4-55-29-94132

COWORKERS: Mohammad Gheitouri, Yahya Parvizi, Majid Hossin, Mohamadjafar Sultani,
Alireza Shademani, Morad Shikhvaisy, Mojtaba Sanee, Islam Faroghi and Nashmin
Afsharzadeh

LOCATION: Dalahoo Kermanshah Provinces, Iran

START DATE: July, 2015

DURATION: August, 2017

PUBLISHER:

TIRAGE:

DATE OF ISSUE:

**MINISTRY OF JAHAD-E-AGRICULTURE
RESEARCH AND EDUCATION ORGANIZATION**

**Soil Conservation and Watershed
Management Research Institute of Iran**

FINAL REPORT OF RESEARCH

**Assessment of Nomads and Herders
Incentive to Participate in Grazing
Exclusion in Dalahoo Rangeland,
Kermanshah Province, Iran**

Mosayeb Heshmati

REGISTER NO.

